

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра освітології і педагогіки

ЧЕРНЯВСЬКИЙ Віталій Іванович

**Теорія та методика викладання
фінансово-економічних дисциплін в умовах
глобалізації освітньої діяльності / Theory and
methods of teaching financial and economic
disciplines in the context of globalization of
educational activities**

спеціальність: 011 - Освітні, педагогічні науки
освітньо-професійна програма - Управління закладами освіти

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи
ОСФІНм-21
В. І. Чернявський

Науковий керівник:
к.е.н., доцент, М. В. Стецько

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту:

"__" _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

Л. З. Ребуха

ТЕРНОПІЛЬ - 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН	6
1.1. Методика викладання фінансово-економічних дисциплін: сутність, роль та значення.....	6
1.2. Методи навчання як спосіб організації пізнавальної діяльності студентів на заняттях з фінансово-економічних дисциплін.....	11
1.3. Поняття та види методів інтерактивного викладання фінансово-економічних дисциплін	18
Висновки до розділу 1.....	26
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ТЕХНОЛОГІЙ ВИКЛАДАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН	28
2.1. Сучасні методики навчання при викладанні фінансово-економічних дисциплін	28
2.2. Особливості методики викладання фінансово-економічних дисциплін студентам економічних та неекономічних спеціальностей	38
2.3. Використання технологій навчання фінансово-економічних дисциплін для формування професійних компетентностей.....	44
Висновки до розділу 2.....	53
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	55
3.1. Проблеми та напрямки вдосконалення методики викладання фінансово-економічних дисциплін.....	55
3.2. Напрями адаптації зарубіжного досвіду щодо удосконалення методики викладання фінансово-економічних дисциплін	62
Висновки до розділу 3.....	70
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77

ВСТУП

Актуальність теми. В останні роки економічна освіта в Україні зазнала значних змін через багато факторів. По-перше, відбуваються значні зміни в самій економіці: розширюється економічний простір, змінюються світогляди, що лежать в основі економічних відносин, існує необхідність в професіоналах з гнучким мисленням, які легко адаптуються до ситуації, що змінюється. По-друге, впровадження новітніх інформаційних та комунікаційних технологій в освіту та їх конкуренція з традиційними методами надання освітніх послуг, зростання споживчого попиту на освітні послуги та посилення конкуренції між ЗВО сприяють підвищенню професійної компетентності викладачів. На сьогодні, педагог має вміти справлятися з інформацією, що постійно змінюється, про процеси, що відбуваються в умовах глобалізації освітньої діяльності. Сучасний педагог не тільки передає знання, до його компетенції входить розробка програм, засоби оцінювання, вибір технологій та методів навчання, побудова навчального процесу відповідно до стандарту та умов освітніх програм. Ефективність навчання багато чому визначається методикою викладання, тому проблема вдосконалення методики, і навіть пошуку нових методик викладання фінансово-економічних дисциплін стає дедалі гострішою.

Економічні процеси в суспільстві досить динамічні, тому важливо, щоб студенти могли вирішувати не тільки типові задачі, що моделюються, а й могли набувати практичних навичок орієнтації в реальних економічних умовах. Сучасна економіка потребує фахівців з гнучким мисленням, які легко адаптуються до ситуації, що змінюється, а посилення конкуренції на ринку праці висуває особливі вимоги до компетенцій випускників-економістів.

Проблема вдосконалення методики викладання фінансово-економічних дисциплін давно привертає увагу зарубіжних та вітчизняних дослідників. У працях таких учених розглядаються загальні проблеми теорії та методики викладання фінансово-економічних дисциплін: Ю. Бобрикова, Н. Грицай, Г. Жигadlo, І. Зязюн, Т. Ковбаса, Г. Козлакова, А. Кузьмінський, В. Луговий, В. Майборода, С. Стеблюк, Л. Сущенко, Г. Онкович, В. Риндак та інші. Аналіз

науково-теоретичної літератури показує, що проблему вдосконалення теорії та методики викладання фінансово-економічних дисциплін вивчено недостатньо. У педагогіці відсутні систематичні дослідження методів та технологій викладання фінансових та економічних наук для розвитку професійної особистості майбутнього фахівця.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування основ методики викладання фінансово-економічних дисциплін та розробка напрямів удосконалення в умовах глобалізації освітньої діяльності.

Відповідно до поставленої мети дослідження були поставлені наступні завдання:

- розглянути сутність, роль та значення методики викладання фінансово-економічних дисциплін;
- проаналізувати методи навчання, які використовуються на заняттях з фінансово-економічних дисциплін;
- розглянути сутність та види методів інтерактивного викладання фінансово-економічних дисциплін;
- проаналізувати сучасні методики навчання при викладанні фінансово-економічних дисциплін;
- визначити особливості викладання фінансово-економічних дисциплін студентам економічних та неекономічних спеціальностей;
- проаналізувати особливості використання технологій навчання фінансово-економічних дисциплін для формування професійних компетентностей;
- визначити проблеми та запропонувати напрямки вдосконалення методики викладання фінансово-економічних дисциплін;
- запропонувати напрями адаптації зарубіжного досвіду щодо удосконалення методики викладання фінансово-економічних дисциплін.

Об'єктом дослідження є теорія та методика фінансово-економічних дисциплін.

Предмет дослідження – засоби, методи та організаційні форми

викладання фінансово-економічних дисциплін.

Основні методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення літературних джерел, нормативних документів у сфері вищої освіти, психолого-педагогічний аналіз, методичні роботи зарубіжних та вітчизняних авторів з досліджуваної проблеми, порівняльно-педагогічний аналіз, порівняння, узагальнення, проектування, моделювання, інтерпретація отриманої інформації.

Теоретичну основу дослідження склали науково-педагогічні статті, дисертації, монографії, матеріали науково-практичних зборів, збірники наукових статей, підручники та навчальні посібники.

Наукова новизна дослідження полягає у з'ясуванні сутності та важливості методик викладання фінансово-економічних дисциплін, які сприятимуть розвитку компетентнісного підходу у педагогіці; вдосконалення передових методів викладання фінансово-економічних дисциплін з урахуванням сучасних методів та технологій; визначення проблем та пошук напрямів покращення методики викладання фінансово-економічних дисциплін.

Практична значимість дослідження полягає в тому, що сформульовані теоретичні положення та методичні засади викладання фінансово-економічних дисциплін можуть бути використані для реалізації сучасних технологій та методів навчання при викладанні фінансово-економічних дисциплін та вдосконалення методики викладання фінансово-економічних дисциплін на основі зарубіжного досвіду.

Публікації. Основні положення та результати дослідження опубліковано у збірнику наукових тез кафедри фінансового менеджменту та страхування («Особливості вибору методів викладання фінансово-економічних дисциплін», «Удосконалення методики викладання фінансово-економічних дисциплін»).

Обсяг та структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків та списку використаних джерел. Повний обсяг випускної кваліфікаційної роботи становить 82 сторінки. Робота містить 9 таблиць і 7 рисунків, список використаних джерел налічує 65 позицій і займає 7 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

1.1. Методика викладання фінансово-економічних дисциплін: сутність, роль та значення

«Методика викладання фінансово-економічних дисциплін - сукупність взаємозалежних засобів, форм, методів, технологій навчання економіці, зумовлених особистим досвідом, професійними здібностями викладачів та цілями, спрямованими на розвиток загальнокультурних та професійних компетенцій учнів та студентів» [48, с. 37]. Методика викладання фінансово-економічних дисциплін досліджує сукупність взаємозалежних засобів, методів, форм навчання фінансово-економічних дисциплін. Особливість цієї методики в тому, що освіта тісно пов'язана з економічним життям суспільства. «Знання - це розуміння економічних законів, а прикладний аспект дозволяє розширити понятійний апарат, виявити нові принципи та закони» [38, с. 13]. Слід зазначити, що фінансово-економічні дисципліни відіграють провідну роль в освітньому процесі, тому що навички, набуті на цих заняттях, безпосередньо беруть участь у створенні системи практичних знань, що захищає від помилок в економічному аспекті, формують уміння ефективно керувати.

Теорія та методика викладання фінансово-економічних дисциплін, спрямована на розробку методичного інструментарію формування економічної культури у суспільстві на основі загальної дидактичної теорії. Використовуючи свої досягнення, педагог може уникнути помилок, підготувати професіоналів, які займуть гідне місце у житті.

Сучасна дидактика визначила такі закономірності виховання та навчання: «соціальна обумовленість цілей, змісту, форм та методів навчання; взаємозв'язок творчої самореалізації студентів та освітнього середовища; обумовленість результатів навчання характером навчальної діяльності; взаємозв'язок навчання,

освіти та розвитку; цілісність та єдність освітнього процесу» [37, с. 13]. Вчені-дидактики, крім визначення значущих, стійких, необхідних зв'язків, що повторюються, між різними явищами, визначають основні, вихідні положення дидактичної теорії - принципи навчання. Загальноприйнятими є такі принципи: науковий, наочний, доступний, усвідомлений та активний, систематичний та послідовний, постійний, зв'язок теорії з практикою.

Теорія та методика викладання фінансово-економічних дисциплін – це дуже динамічна наука, що є наслідком не лише змін законодавства, появи нових моделей поведінки людей, а й того, що підходи до організації економічної освіти були змінені. Завдання цієї науки: підбір навчальних матеріалів та формування спеціальних економічних курсів для системи освіти; розробка спеціальних програм фінансово-економічного навчання, підручників та навчальних посібників; постійне вдосконалення методів та технологій викладання фінансово-економічних дисциплін з урахуванням ефективності існуючих.

Поняття «методика» має давньогрецьке коріння і перекладається як спосіб вивчення теорії викладання. Тому, окрім теорії методики, існують загальні методики викладання та конкретні методи викладання дисциплін. Методика - це наука і академічна дисципліна, а й реальний важіль розуміння сучасної економічної реальності. Методика в точному значенні слова – це вчення про метод навчання та виховання. Предметом методики навчання є процес викладання певної дисципліни. Його завдання – вивчити закономірності цього навчання та на їх основі встановити нормативні вимоги до педагогічної діяльності. Отже, методика - це розділ педагогічної науки, що вивчає моделі викладання певного предмета.

Основна відмінність методів викладання фінансово-економічних дисциплін – це тісний зв'язок освіти та економічного життя суспільства. Цей прикладний аспект дозволяє постійно розширювати понятійний апарат, виявляти нові принципи та закони. Найважливішою особливістю методики викладання фінансово-економічних дисциплін є використання статистики. Факти та статичні цифри допомагають виявити певні економічні процеси та явища. У цьому

випадку до використання фактичного матеріалу пред'являється ряд вимог, головною з яких є не «витяг» фактів з контексту, а їхня демонстрація в сукупності з цілою низкою явищ економічного життя. Аргументи та докази відіграють особливу роль у методиці викладання фінансово-економічних дисциплін. Економіка та фінанси - це галузі людської діяльності, які покликані забезпечити людину всім, що їй потрібно для підтримки життя. Тут інтереси різних верств та груп населення вступають у конфлікт, що потребує пошуку аргументів на підтримку їх ідей та концепцій з метою впливу на думку та громадську активність.

Методика викладання фінансово-економічних дисциплін як галузь науки постійно вдосконалюється. Можна визначити основні засади сучасних методів навчання: «варіативність та альтернативні моделі економічної освіти (різноманітність підходів у галузі викладання фінансово-економічних дисциплін пов'язана з відсутністю єдиної строго обов'язкової системи економічної освіти); особистісно-орієнтований підхід (передбачає індивідуалізацію та диференціацію навчання - робота з кожним студентом, виходячи з його рівня здібностей, здатності сприймати матеріал); навчання у режимі діалогу співпраці «викладач-студент»; побудова професійно написаних та вивірених вертикалей економічної освіти; використання дослідницької складової; використання сучасних методів навчання, особливо дистанційного навчання та роботи в Інтернеті» [15, с. 27].

Методика викладання фінансово-економічних дисциплін – «це сучасний механізм реалізації завдань модернізації та інтенсифікації вивчення фінансово-економічних дисциплін у контексті створення інноваційного освітнього середовища, рушійної сили підвищення якості економічної освіти» [36, с. 13].

Основними завданнями методики викладання фінансово-економічних дисциплін є: засвоєння як загальних законів освіти, так і економічних; використання сучасних методів підготовки та виконання виховної роботи; поглиблення навичок викладачів в управлінні самостійною роботою.

У викладанні фінансових та економічних наук необхідно розрізняти два моменти: теоретична спрямованість викладання та методика викладання.

Спрямованість навчання визначається насамперед характером досліджуваної науки, її значимістю та можливістю практичного використання на користь суспільства, теоретичним рівнем викладання, а також ступенем теоретичної компетентності та ідеологічної переконаності викладачів. Методи навчання повинні передбачати педагогічні методи, за допомогою яких ви можете донести до учня теоретичний зміст науки, що вивчається. Викладання фінансових та економічних наук вимагає своєї особливої методики, що відображає специфіку змісту цієї науки. Основні функції методики викладання фінансово-економічних дисциплін подано у таблиці. 1.1

Таблиця 1.1

Функції методики викладання фінансово-економічних дисциплін*

практико-організаційна	надання викладачам інструкції щодо побудови грамотної системи навчання. З цією метою узагальнюється та систематизується досвід економічної освіти за кордоном та в нашій країні, виявляються певні закономірності, що довели свою ефективність в освіті та формуванні фінансової грамотності особистості
світоглядна	забезпечує формування у студентів певних стійких поглядів на питання економічної дійсності
евристична	дозволяє виявити деякі прогалини у вивченні економічних питань та за необхідності заповнити їх новими ідеями
прогностична	дозволяє заздалегідь спрогнозувати можливий результат навчального процесу з подальшим коригуванням

* Складено автором самостійно.

Найважливішою особливістю методики викладання фінансово-економічних дисциплін є взаємозв'язок освітніх технологій за участю знань у економічному розвитку. «Технології навчання – це методи, засоби, за допомогою яких викладач впливає на студентів» [33, с.13]. Освітні технології виникли певному етапі економічного розвитку нашого суспільства. Кожна дисципліна має власний концептуальний апарат, що включає набір категорій, принципів та законів. З їх допомогою розкривається методика дослідження, підтримується предметна дисципліна, виносяться оціночні судження про ідеї, теорії шкіл у цій сфері діяльності.

Методика викладання фінансово-економічних дисциплін має на увазі «відмову» від відомих концепцій та переробленого матеріалу. При поданні конкретної проблеми певної економічної дисципліні можуть бути запропоновані різні визначення категорій. Такий стан речей пояснюється цілями викладача, методами дослідження, становищем суб'єкта пізнавальної діяльності.

Роль і значення методу навчання фінансово-економічним наукам у сучасних умовах глобалізації освітнього простору постійно зростає, у зв'язку з тим, що економічна освіта реагує на зміни в суспільному житті. Тому проблема вдосконалення методики викладання фінансово-економічних дисциплін стає дедалі актуальнішою. Традиційно проблема методики навчання вважається складовою такого розділу педагогічної науки, як дидактика. «Дидактика – це педагогічна теорія навчання, яка дає наукову основу його змісту, методів та організаційних форм» [24, с. 13]. Відповідно, методика викладання фінансово-економічних дисциплін полягає у навчанні з дотриманням законності викладання фінансово-економічних дисциплін. Методика розкриває засоби, методи та організаційні форми освітнього процесу, принципи навчання та нормативні вимоги до педагогічної діяльності. Методика навчання націлена на забезпечення відповідного теоретичного рівня викладання, наукового та ясного викладу матеріалу [21, с. 34].

Значно зростає роль та значення методики викладання фінансово-економічних дисциплін у сучасних умовах. Це пояснюється низкою чинників: кожен фахівець виступає як виконавець, та творець, тому він має вміти грамотно і чітко донести свої ідеї до підлеглих і колег; сьогодні надзвичайно важливо вміти визначати та розвивати економічні проблеми; практика потребує теоретичного обґрунтування та теоретично підготовлених фахівців; право на навчання має підкріплюватися відповідною професійною психологічною та педагогічною підготовкою.

1.2. Методи навчання як спосіб організації пізнавальної діяльності студентів на заняттях з фінансово-економічних дисциплін

Цілі навчання успішно та раціонально досягаються, якщо використовуються відповідні методи навчання. Методика навчання – «це спосіб спільної діяльності викладачів та студентів, мета якої - досягнення освітніх цілей» [31, с. 13].

Методи навчання розглядаються на двох рівнях: «загально-дидактичний (загальні методи педагогічної діяльності, сутність методів, специфіка кожного з них) та приватно-предметний (рівень прийомів, що становлять приватні предметні методи, що відображають зміст та специфіку дисципліни)» [1]. Приватні дидактичні методи характерні для індивідуального зв'язку у процесі економічної освіти. Кожен метод характеризується: доцільністю (якщо мети не досягнуто, обраний метод не відповідає меті); процес зміни об'єкта; результат заявки (досягнута мета). При виборі методів навчання слід керуватися такими критеріями: відповідність методики принципам економічної освіти; відповідність цілям та завданням економічного навчання; повага до освітніх можливостей студентів та викладачів [24, с. 35].

Класифікувати методи навчання можна з різних ознак. Наприклад, за джерелом передачі знань розрізняють: вербальні методи, наочні та практичні методи. Словесні методи посідають чільне місце у системі методики навчання. Були часи, коли вони були чи не єдиним способом передачі знань. На даний момент їх часто називають застарілими, неактивними. До оцінки цієї групи методів слід підходити об'єктивно. Усні методи дозволяють у найкоротший термін передати великий обсяг інформації, поставити студентам завдання та вказати шляхи їх вирішення. Словесні методи діляться такі види: пояснення, розмова, дискусія, лекція, робота з книгою.

Візуальні методи економічного навчання – «це методи, за яких засвоєння навчального матеріалу істотно залежить від наочних та технічних засобів, що використовуються у процесі навчання» [40, с. 75]. Такі методи використовуються у поєднанні з вербальними та практичними методами навчання. Візуальні методи навчання можна розділити на великі групи: метод ілюстрації та метод

демонстрації. Метод ілюстрації полягає у показі учням наочних посібників: плакатів, таблиць, малюнків, схем. Метод демонстрації зазвичай пов'язаний із демонстрацією фільмів та презентацій.

Практичні методи викладання фінансово-економічних дисциплін ґрунтуються на практичній діяльності студентів. Сюди входять вправи, вирішення економічних завдань, робота із джерелами фінансової інформації. Усні вправи сприяють розвитку логічного мислення, пам'яті, мови та уваги студентів. Письмові вправи служать для зміцнення економічних знань та розвитку навичок їх застосування. Їх використання сприяє розвитку логічного мислення, самостійності у роботі. Графічні вправи включають роботу студентів з малювання схем, діаграм, плакатів, таблиць.

За ступенем участі студентів у педагогічному процесі виділяють: академічний, за яких знання та вміння передаються від викладачів до студентів у готовому вигляді; активний – здобуття знань відбувається через самостійну роботу студентів; інтерактивний, коли здобуття нових знань здійснюється за допомогою всіх учасників навчального процесу. За способом передачі у навчальному процесі розрізняють: безпосереднє навчання - викладач послідовно викладає основні поняття, принципи дисципліни у доступній формі; дослідження - залучає студентів до проблемної ситуації та самостійно шукає відповіді; моделювання - участь у схематичному зображенні реальних життєвих ситуацій; спільне навчання передбачає роботу студентів у групах (табл. 1.2).

Якщо розглядати методи навчання за ступенем участі студентів у педагогічному процесі, слід зазначити, що, крім академічних методів, активно використовуються активні методи. Академічний метод має на увазі передачу знань від викладача до студента, а активний метод передбачає набуття знань через самостійну роботу студентів. Поява інтерактивних методів пов'язана з необхідністю ефективної взаємодії у команді з метою швидкого отримання нових знань та створення атмосфери співробітництва. Інтерактивний метод передбачає спільну роботу учасників навчального процесу. Збалансоване використання методів є важливим для реалізації освітніх цілей. Оптимізація навчального

процесу передбачає використання технологій стосовно певних дисциплін. Вибір останнього залежить освітніх цілей курсу та індивідуального стилю навчання, досвіду студентів. За фінансовими та економічними дисциплінами існують різні рівні матеріальної складності, що дозволяє використовувати різні методи навчальної та пізнавальної діяльності.

Таблиця 1.2

Класифікація методів викладання фінансово-економічних дисциплін
[32, с. 44]

Класифікаційна ознака	Методи викладання
Джерело передачі знань	<ul style="list-style-type: none"> – Словесні методи (лекція, дискусія) – Наочні методи (демонстрація матеріалів за допомогою таблиць, діаграм) – Практичні методи (вирішення ситуаційних та практичних завдань)
Ступінь участі студентів в педагогічному процесі	<ul style="list-style-type: none"> – Академічні – Активні – Інтерактивні
Характер діяльності студентів	<ul style="list-style-type: none"> – Пояснювально-ілюстративний метод – Репродуктивний метод – Метод проблемного викладу – Частково-пошуковий – Дослідницький метод
Спосіб передачі інформації	<ul style="list-style-type: none"> – Безпосереднє навчання – навчання у формі розповіді з певних питань – Опосередковане навчання – залучення студентів до проблемної ситуації та самостійний пошук вирішення проблемних питань – Моделювання - схематичне зображення реальних ситуацій – Навчання в групах – спільна робота кількох студентів над розв'язуванням задач

Розглядаючи методи навчання залежно від способу передачі, слід зазначити, що пряме навчання - це структуроване, послідовне, чітке викладення основних понять дисципліни. Матеріал дисципліни вивчається по частинах, перевіряється його засвоєння, обговорюються складні моменти. Пряме навчання переважно пасивне, але студенти можуть бути залучені до процесу навчання за допомогою питань, прикладів, вправ.

Основні форми прямого навчання: лекція, дискусія, рольова гра. Переваги цього способу навчання полягають у тому, що основний зміст предмета послідовно та чітко сформульовано, організовано та пояснено складні концепції; високий рівень управління навчальним процесом дозволяє раціонально використовувати час; проаналізувати зв'язок між різними ідеями. Однак до

недоліків методу можна віднести те, що студенти є пасивними учасниками освітнього процесу та слабке стимулювання творчих здібностей студентів через високий рівень контролю.

«Моделювання - це спосіб пізнання, який дозволяє брати участь у схематичному зображенні реальних життєвих ситуацій. Навчає моделювання, активно залучаючи студентів до дослідницької ситуації» [32, с. 13]. Метод моделювання починається зі знайомства студентів із новим матеріалом, концепціями. Далі описується порядок проведення занять, розподіляються ролі учасників. В фінансово-економічних дисциплінах визначаються поведінка продавців та покупців у різних ринкових структурах, поведінка законодавців при ухваленні економічних рішень, конкретні цілі. Наприкінці заняття підбито підсумки діяльності учасників педагогічного процесу. Підбиваючи підсумки практичного заняття, вони порівнюються з процесами, що відбуваються в реальному світі і які стосуються змісту предмета. Оскільки метод ліплення має свої переваги і недоліки, у будь-якому випадку результативність такого підходу визначає викладач. Таким чином, дослідження та моделювання у процесі навчання розвивають незалежне мислення, аналітичні здібності.

Методи навчання у групах мають безліч варіацій. Один із підходів – це студентська конкурсна команда. Спочатку викладач пояснює матеріал, з якого студенти потім працюють у групах, щоб закріпити їх. Контроль здійснюється шляхом написання кожного тестового документа. Поточний бал за групами розраховується та порівнюється в динаміці. Нагороджуються переможці, які набрали найбільшу кількість індивідуальних балів. Інший підхід – «турнірні команди». Початкова фаза така сама, як і першому випадку. Проте, тестова робота замінюється турніром, коли члени команд змагаються один з одним, щоб заробити найбільшу кількість очок для своєї групи. Третій підхід – «мозаїчний живопис», коли все полотно складається з окремих постатей.

Оскільки провідними формами організації навчального процесу в ЗВО є лекції та практичне (семінарське чи лабораторне) навчання, безумовно, необхідно приділяти достатньо уваги у процесі розробки методики викладання

фінансово-економічних дисциплін. Однак, використовуючи ці форми взаємодії в їхньому традиційному розумінні, неможливо викликати інтерес до вивчення дисциплін економічного циклу, тому доцільно використовувати бінарні лекції, активні лекції, проблемні лекції, лекції-візуалізації, ситуаційні лекції і т. д. Якщо в традиційних лекціях частіше використовуються пояснення, ілюстрації, описи, приклади, то у згаданих типах лекцій – комплексний аналіз явищ, науковий пошук істини.

Найважливішою формою усного спілкування та передачі наукових даних від викладачів до студентів, як і раніше, залишаються лекції. Перевагами такого методу є: ефективний вплив лектора на велику аудиторію; розвиток світогляду студентів; ефективне засвоєння матеріалу. Типи лекцій можна згрупувати у такі групи:

1) предметна лекція – висвітлює основні питання теоретичної частини дисципліни; самостійне вивчення окремих питань, що дає рекомендації з вивчення літературних джерел;

2) оглядова лекція - нагадує студентам про пройдений матеріал, формує цілісне уявлення про проблему, що вивчається. Пошук вірних рішень для конкретних ситуацій відбувається спільними зусиллями викладачів та студентів [33, с. 75].

Варіанти лекції можуть бути:

- лекція за участю студентів - передбачає активну участь у вирішенні ключових питань. Систематизовані та структуровані ідеї студентів записуються на дошці, потім кожна ідея обговорюється, і остаточний варіант оголошується одним із студентів;

- лекція з постановкою та вирішенням завдання. Суть заняття ось у чому: на початку лекції вказується питання, що цікавлять студентів. Викладач дає необхідну інформацію та направляє студентів на пошук правильної відповіді;

3) усне есе – дозволяє професійно пояснити суть предмета з теоретичної та методичної точки зору. Ця форма показує активність викладачів та пасивність студентів;

4) усне есе-діалог – допомагає залучити студентів до обговорення навчального матеріалу у формі відкритого діалогу;

5) лекція-диспут під керівництвом викладача. Студенти висловлюють свої погляди та вчаться відстоювати їх. Обговорення триває 5-10 хвилин, потім лекції продовжуються. Така форма читання лекцій сприяє тісній взаємодії викладачів зі студентами [48, с. 13] (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Класифікація видів лекцій при викладанні фінансово-економічних дисциплін [52, с. 37]

За місцем лекції у процесі	За методами викладання навчання лекційного матеріалу	За роллю лекції у пізнавальному процесі
вступна; тематична (поточна); заключна (підсумкова); оглядова	лекція-бесіда; проблемна лекція; лекція-провокація; лекція-візуалізація; бінарна лекція; лекція-дискусія; лекція-брифінг; лекція-«круглий стіл»; відео-лекція; лекція-екскурсія; інтерактивна лекція; лекція-консультація; міні-лекція; лекція-вебінар; інформаційно-пояснювальна (традиційна)	академічна; публічна (популярна); комплексна

Семінари тісно пов'язані з лекціями та сприяють більш детальному вивченню деяких з найважливіших тем. Форми семінарів: «детальне обговорення плану; усне інтерв'ю на тему семінару; обговорення заздалегідь підготовлених письмових робіт; теоретична конференція; колоквіум-семінар (бесіда викладачів та студентів для уточнення знань); семінар-екскурсія (на виробництво, організацію) та ін. Вибір виду та форми семінару визначається специфікою навчання» [13, с. 190].

Істотний ефект у підвищенні активності студентів під час лекцій дає подання відеороликів з наукових фільмів, а також у вигляді інтерв'ю, експертних оцінок, наприклад відеороликів про грошові кредити, правила обов'язкового резервування банків тощо. Відеоролики дозволяють максимально збільшити роботу студентів на лекціях. У той же час пошук відео може стати завданням для студентів під час підготовки до лекції та/або семінару.

Популярність семінарських занять як форми практичного навчання є наслідком наступних обставин: цей вид навчання становить близько половини загального часу з вивчення економічних дисциплін; створює сприятливі можливості для поглибленого вивчення економічної теорії та розвитку тих, хто розвиває самостійне творче мислення.

Тому метод, який використовується викладачем, визначається зовнішньою та внутрішньою готовністю всіх учасників навчального процесу. Метод використовується для виконання конкретного завдання, а не для технології, і повинен мати чітку структуру. Навіть найефективніший і найуспішніший метод не слід використовувати надто часто, необхідно максимально збільшити різноманітність як змісту, так і методики навчання. Обраний метод має бути психологічно «близький» викладачу та студенту. При використанні будь-якого методу необхідно виміряти очікуваний результат за часом та зусиллями. Відмовлятися традиційних методів недоцільно, а й зловживати їх частим застосуванням також рекомендується. Застосування будь-якого методу має бути засноване на демократичних цінностях і бути особистісно-орієнтованим, для використання по відношенню до демократичних цінностей перевагу слід надавати методам, які мають значний вплив на формування особистості кожного студента.

1.3. Поняття та види методів інтерактивного викладання фінансово-економічних дисциплін

Однією з основних вимог методики викладання фінансово-економічних дисциплін є широке використання у процесі активних та інтерактивних форм навчання. Активні та інтерактивні методи навчання більш ефективні, тому що, на відміну від пасивних методів, що передбачають односторонній контакт викладача та студента, активні методи передбачають двосторонній контакт, а інтерактивні методи додають взаємодію між студентами. Таким чином забезпечується залучення учнів до процесу навчання: учні беруть участь в обговоренні, набувають зворотний зв'язок як від викладача, так і від студентів. Розглядаючи інтерактивне навчання в цілому, слід зазначити, що воно характеризується двома основними аспектами: з одного боку, це спосіб організації взаємодії викладачів та студентів, а з іншого боку, це спосіб подання матеріалів з використанням сучасних телекомунікацій та комп'ютерної техніки [2; 3]. Підтримка презентаційних занять дозволяє підвищити рівень сприйняття матеріалу, акцентувати увагу на важливих моментах, наголосити на особливостях презентації.

У сучасній літературі під інтерактивними методами навчання розуміється значна група форм та типів теоретичного та практичного навчання. Зокрема, у ЗВО переважно проводяться такі види інтерактивних лекцій: «проблемні, провокаційні, візуалізаційні, прес-конференції, консультації, бесіди, дослідження, діалоги. Інтерактивні форми семінарів: дискусія, дебати, круглий стіл, мозковий штурм, інтерв'ю, екскурсії, консультації запрошених спеціалістів» [10, с. 21]. Практичні заняття слід планувати у формі обговорення, ділової чи рольової гри, спільного навчання, проекту, тематичного дослідження, вирішення бізнес-кейсів, навчання, комп'ютерних ігор та моделювання.

Інтерактивні методи передусім вимагають залучення студентів до освітнього процесу у ролі пасивних слухачів та активних учасників. І в дистанційному навчанні не менш гостро постає проблема впровадження

інтерактивних методів. Однак важливо не лише організувати дистанційне навчання, що мотивує студентів на повноцінну віддачу, а й організувати грамотний процес моніторингу результатів такої діяльності [10, с. 20].

Поява інтерактивних методів у викладанні економічних дисциплін є наслідком необхідності ефективної взаємодії в колективі з метою швидкого отримання нових знань та створення атмосфери співпраці. Інтерактивний метод передбачає спільну роботу та участь усіх учасників навчального процесу. Для досягнення освітніх цілей важливо збалансоване використання інвективних методів, зокрема:

- 1) знання, необхідні для здатності відтворювати конкретну інформацію, включаючи факти, концепції, принципи, закони;
- 2) розуміння здатності адекватно відобразити отриману інформацію (переведення в іншу форму, перебудова ідеї в нову конфігурацію, прогнозування результатів);
- 3) застосування: можливість використання раніше вивчених принципів, методів, процесів новій ситуації;
- 4) аналіз: поділ матеріалу на окремі складові та вивчення кожної з цих частин, визначення їх взаємозв'язку та організації;
- 5) синтез: злиття окремих, дискретних елементів, процесів у нове ціле;
- б) оцінка процесу вироблення оціночних суджень щодо ідей, теорій, методів.

Деякі вчені поділяють інтерактивні методи на такі види: проблемне навчання, практичні вправи, семінар, дискусія, проблемна лекція, конференція та моделювання, ділова гра, вправи-дії за інструкцією, аналіз конкретних ситуацій, кейс-метод.

Технології моделювання включають дві основні групи методів: ігрові методи та неігрове навчання. Форми гри включають рольові ігри, ділові ігри, моделювання, тренінг, неігрові - «тематичні дослідження». Крім того, форми та методи інтерактивного навчання можна розділити на дискусійні: діалог, групове обговорення, аналіз практичних ситуацій, творчі, ділові, рольові ігри та

організаційно-навчальні ігри; освітні форми навчання, які можуть включати дискусійні та ігрові методи навчання. Виходячи з розглянутого концептуального, ми пропонуємо таку класифікацію ключових інтерактивних методів (табл.1.4).

Таблиця 1.4

Класифікація інтерактивних методів навчання при викладанні фінансово-економічних дисциплін *

Група методів	Ціль	Приклад
Неімітаційні методи дискусійного типу для обговорення випадків із професійної практики	організація спільної комунікативної діяльності, що дозволяє обговорити різні точки зору та способи вирішення складних та нестандартних професійних завдань в економічній сфері	«круглий стіл», групова дискусія, «мозковий штурм», проблемна лекція, семінар-диспут,
Імітаційні методи ігрової взаємодії	моделювання професійних ситуацій для активізації навичок ефективного вирішення управлінських та економічних завдань	креативна, ділова, імітаційна, рольова, рефлексивна ігри;
Імітаційні методи неігрової взаємодії		кейс-метод
Метод проектів	формування проектів навичок підготовки бізнес-проектів на основі сформованих міждисциплінарних компетенцій; вдосконалення науково-дослідного досвіду	проективний і рефлексивний семінари, проектна діяльність студентів, дослідницький проект, стартап
Тренінгові форми проведення занять, що включають дискусійні та ігрові методи	демонстрація виконання функціональних обов'язків управлінського та операційного рівнів; навчальні семінари	психологічні та інші тренінги, зустрічі з представниками підприємств та організацій з представниками державних та громадських організацій, майстер-класи експертів та спеціалістів, відкриті заняття для студентів, навчальні семінари
Інтерактивні методи навчання із застосуванням комп'ютерного моделювання	навчання через дію; активізація діяльності у процесі формування спеціальних професійних компетенцій в інтерактивному віртуальному середовищі	веб-квести; віртуальні сценарії, що активізують професійні навички

* Складено автором самостійно.

Цілями інтерактивного способу є: організація зручного навчання, тобто, студентів комфортно, тому що він успішний та інтелектуально багатий; активізація студентської самостійності; розвиток комунікативних навичок, уміння спілкуватися та взаємодіяти, відстоювати свою думку; розвиток пізнавальної активності; формування практичних навичок, професійних компетенцій, навичок, вирішення завдань колективно та індивідуально; розвиток комунікативних навичок студентів; залучення всіх студентів, присутніх у аудиторії.

З погляду методики викладання фінансово-економічних дисциплін саме методи інтерактивного навчання забезпечують всебічну взаємодію всіх учасників освітнього процесу. У педагогічній теорії та практиці розрізняють такі форми інтерактивного навчання: ігрові (рольові, ситуаційно-ділові ігри та ін.); тренінг (рефлексивний, соціально-психологічний та ін.); обговорення (кейс-метод, ситуаційний аналіз, групове обговорення, дебати); творчий (мозковий штурм); евристичний (дослідження, змагання); дизайн (проекти, моделювання, дизайн, інсценування); прогноз; інформація та комп'ютери.

При навчанні фінансовим та економічним дисциплінам одним із найкращих способів навчання є гра. У зв'язку з цим такі форми занять, як бізнес-ігри стають актуальними та затребуваними з точки зору ефективної реалізації освітньої програми. Перевага та відмінність цього способу навчання в тому, що їх застосування сприяє формуванню кількох компетенцій: культурних (уміння співпрацювати, робота в команді) та професійних (збір, аналіз та обробка даних для вирішення завдань). Ділові ігри комплексно вирішують завдання засвоєння нового матеріалу, сприяють розвитку творчих здібностей студентів, виявляють лідерські якості, дозволяють активізувати самостійну роботу студентів.

До інноваційних технологій навчання належать: інтерактивні технології навчання, технології навчання на основі проектів та мультимедіа. При виборі інноваційних технологій навчання, методів їх реалізації необхідно орієнтуватися на цілі та ідеї навчання, способи їх формулювання через зміст, структуру та освітню діяльність, інструменти управління, матеріально-технічне та методичне

забезпечення освітнього процесу, критерії його раціональності, інтенсивність та ефективність, фінансово-економічних дисциплін.

Найбільш відомі інтерактивні методи викладання фінансово-економічних дисциплін: лекції та дискусії; мозковий штурм; обмін думками. Основними перевагами методу обговорення при викладанні фінансово-економічних дисциплін у навчальному процесі є можливість закріплення матеріалів з удосконаленням комунікативних навичок, самостійного мислення, використання особистого досвіду студентів та вміння переносити знання з однієї галузі до іншої. [40, с. 75].

Оперативні методи вирішення проблем – це мозковий штурм, який ґрунтується на заохоченні творчої активності та пропонує учасникам висловити якнайбільше рішень. Кейс-метод - це метод навчання, який спрямований на використання реальних фінансових та ділових ситуацій, які справді виникають у професійній діяльності. Останнім часом проектний метод активно використовується у методиці викладання фінансово-економічних дисциплін. Інноваційний освітній проект, спрямований на індивідуальний розвиток пізнавальних інтересів та творчих здібностей студентів, є ефективною формою організації навчального процесу. Дана методика у викладанні дисциплін економічного циклу спрямована на оволодіння технологією презентації різних творчих робіт (звітів, рецензій, рефератів).

Проектний метод у викладанні фінансово-економічних дисциплін - це метод, заснований на розвитку пізнавальних навичок, вмінні студентів самостійно набувати знання, навігації в потоці інформації, розвитку критичного мислення та творчих здібностей. Метод проекту завжди забезпечує вирішення проблеми, що, з одного боку, передбачає використання різних методів та навчальних посібників, а з іншого боку, забезпечує поєднання знань та навичок з різних галузей науки та технологій. Нині існує великий вибір типів проектів із фінансових дисциплін.

Вчений М. Верескля зазначає: «Серед багатьох сучасних інформаційних та комунікаційних технологій, що використовуються в освіті, одне з провідних

місць займають мультимедійні технології. Мультимедійні засоби навчання дозволяють студентам взаємодіяти з навчальними матеріалами, краще розуміти інформацію, викликати певний інтерес до дисципліни та показувати можливості їх застосування як у навчальному процесі, так і у майбутній професійній діяльності» [10, с. 21]. Крім того, викладання економічних дисциплін із використанням мультимедійних технологій знижує труднощі у засвоєнні інформації студентами. Мультимедійні технології навчання пов'язані із новим етапом розвитку технологій комп'ютерного навчання.

Аналіз економічних ситуацій зазвичай починається з постановки проблеми, що полягає у відмінності існуючого та ідеального стану системи, її вирішення полягає у наближенні існуючого стану до ідеального. Навчання аналізу конкретних ситуацій відрізняється від того, що в основі такої ситуації лежить реальна проблема, яка може не мати однозначного рішення. Вчені пропонують такі етапи аналізу ситуації: формулювання ситуації, її вивчення, обговорення рішення, висновок. Студенти спочатку формулюють професійне завдання, моделюють основні етапи його вирішення, тим самим вибудовуючи шлях своєї майбутньої економічної діяльності.

Викладання фінансово-економічних дисциплін пов'язане із вивченням студентами великого обсягу наукової інформації як умови підготовки компетентних спеціалістів. Сучасний спеціаліст у галузі економіки та фінансів, який має стати конкурентоспроможним, затребуваним на ринку праці, здатним ефективно вирішувати нестандартні професійні завдання, немислимий без навичок наукового самостійного пошуку знань, їх самостійного набуття. Таким чином, здатність до самоосвіти стає пріоритетом. Розвиток інформаційних технологій дало нову цікаву форму викладання фінансових дисциплін за рахунок впровадження дистанційного навчання. Використання електронних підручників та сучасних форм перевірки знань дозволило учням набувати знань та навичок завдяки загальнодоступності спілкування, розвитку комп'ютерних мереж та відкритості Інтернету для найвіддаленіших частин нашого регіону та країни.

Групи інтерактивних методів викладання фінансово-економічних дисциплін, залежно від мети, представлені в таблиці. 1.5.

Таблиця 1.5

Групи інтерактивних методів викладання фінансово-економічних дисциплін в залежності від мети*

Методи	Приклади
Передавання інформації	Доповідь, міні-лекція, вступне слово, матеріали для самостійного вивчення, інструкції, аудіо- та відеоматеріали
Ведення дискусії	Дискусія, дебати, переговори, круглий стіл
Вдосконалення вмінь	Кейси завдань, тренінг вмінь, практикування
Засвоєння знань про процеси	Інструкція «крок за кроком», списки завдань, плани дій
Рішення проблем	«Мозковий штурм», консультації
Імітаційні технології	Ситуаційний аналіз, рольова гра, сценарії проблем

* Складено автором самостійно.

Як зазначає вчений О. Межова, у своєму дослідженні: «інноваційні освітні технології сприяють вирішенню наступних актуальних проблем сучасної освіти: формування практичних дослідницьких навичок, що дозволяють приймати професійні рішення; забезпечення переходу від накопичення знань до створення механізмів самостійного пошуку та дослідження навичок; підвищення пізнавальної активності з недостатнім розвитком економічно орієнтованих творчих здібностей». У сучасних соціально-фінансових умовах ці завдання можуть бути ефективно вирішені за рахунок використання інноваційних освітніх технологій, які є набором інструментів і методів для формування компетентності необхідних фахівців на ринку праці.

Зокрема, імітаційна гра як метод навчання дисциплін економічного циклу дозволяє трансформувати форму організації навчального процесу від теоретичних знань викладачів до студентів, моделюючи досліджувані протиріччя та нерозв'язні ситуації у суспільстві у формі ігрової діяльності. Особливий інтерес до такого формату ігор у вищій школі обумовлений об'єктивним зв'язком сюжету гри та життєвих ситуацій, що виникають у

реальному економічному середовищі, що дозволяє студентам вивчати закономірності та причинно-наслідкові зв'язки економічних подій. Таким чином, студенти мають можливість підготуватися до оптимальних економічних рішень у майбутньому у штучно змодельованих умовах. Інтерактивний метод поєднує елементи гри, такі як змагання, співпраця, синергетичний ефект. Метою використання імітаційної гри як навчально-методичного та дидактичного прийому є: ознайомлення учнів із конкретними протиріччями та конфліктними ситуаціями, що виникають у господарській чи професійній діяльності; розробка конкретних поведінкових стратегій у суперечливих та конфліктних ситуаціях; вміння студентів адекватно реагувати на протиріччя та конфлікти у реальному економічному середовищі, приймати ефективні рішення, які мінімізують негативні наслідки конфліктних ситуацій. Результатом використання імітаційних ігор у процесі навчання є формування та розвиток у студентів таких унікальних здібностей, як: вміння своєчасно розпізнавати конфліктні ситуації та найкраще їх долати; розширення спектру діяльності та розвиток додаткових навичок та умінь, необхідних у сучасних економічних умовах; критичний огляд, контроль та коригування своєї точки зору на особисті та чужі системи цінностей.

Найпростіша форма моделювання - це рольова гра, яка дозволяє студентам випробувати соціальні форми поведінки у ігрових ситуаціях, близьких до реальності. Найважливішими умовами успішного використання рольових ігор у навчальному процесі є перетворення простих дій учнів на інтерактивні, складніші за характером та змістом; якісне моделювання вихідних ситуацій, запровадження принципу наукової коректності; глибока залученість студентів та викладачів до активного формату навчання. Кожна бізнес-гра заснована на процесі імітації та двох ключових елементах: моделі та самій грі. Тобто ділова гра – це особливий спосіб навчання, який дозволяє студентам навчитися приймати рішення в рамках певної моделі, а також перевіряти їхню ефективність на основі результатів, досягнутих за певний період часу. У процесі ділової гри студенти приймають різні управлінські, фінансові, економічні рішення у межах конкретної моделі. Спочатку сформована статична модель трансформується в

динамічну і може змінювати свій первісний вигляд, як і сама економічна реальність змінюється під впливом певних дій суб'єктів господарювання. Отже, ділову гру можна розглядати як імітацію процесу прийняття рішень через певні проміжки часу, відповідні даним умовам моделі.

Висновки до розділу 1

На основі дослідження теоретичних основ методики викладання фінансово-економічних дисциплін можна зробити такі висновки.

Методика викладання фінансово-економічних дисциплін – це сучасний механізм реалізації завдань модернізації та інтенсифікації вивчення фінансово-економічних дисциплін у контексті створення інноваційного освітнього середовища, рушійної сили підвищення якості економічної освіти. Основними завданнями методики викладання фінансово-економічних дисциплін є: засвоєння як загальних законів освіти, так і економічних; використання сучасних методів підготовки та виконання виховної роботи; поглиблення навичок викладачів в управлінні самостійною роботою. Методика розкриває засоби, методи та організаційні форми освітнього процесу, принципи навчання та нормативні вимоги до педагогічної діяльності. Методи навчання спрямовані на забезпечення відповідного теоретичного рівня викладання, наукового та чіткого викладу матеріалу.

Метод навчання – це сукупність прийомів, система взаємопов'язаних дій викладача та студента, які стабільно ведуть до мети. Метод навчання - це спосіб взаємозалежної діяльності викладачів та студентів, спрямований на вирішення навчальних завдань. Методи навчання є частиною методів педагогічного процесу. За критерієм послідовності процесів методи діляться на прийоми. У реальному навчальному процесі методи та прийоми навчання постійно змінюються і можуть переходити один в одного, здійснюючи взаємні переходи в конкретних педагогічних ситуаціях. Методи навчання розглядаються на двох

рівнях: загально-дидактичний (загальні методи педагогічної діяльності, сутність методів, специфіка кожного з них) та приватно-предметний (рівень прийомів, що становлять приватні предметні методи, що відображають зміст та специфіку дисципліни).

Методика викладання фінансово-економічних дисциплін є складний навчальний процес, заснований як на класичних, так і на сучасних методах навчання. Серед сучасних методів особливе місце посідають імітаційні та бізнес-ігри. Результатом цих ігор є підвищення рівня залучення студентів до процесу навчання та підвищення мотивації студентів. Використання активних методів навчання дозволяє студентам займатися когнітивними та аналітичними процесами, використовуючи нестандартне мислення, творчі підходи, які залучають учнів та розвивають їхню уяву. Тільки спільне використання класичних та сучасних методів фінансово-економічного навчання дозволяє знайти нові шляхи вирішення актуальних практичних завдань. В інтересах сталого розвитку освітні технології є пріоритетними та найважливішими. Використання активних методів вивчення дисциплін економічного циклу має стати одним із ключових елементів концепції сталого розвитку.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ТЕХНОЛОГІЙ ВИКЛАДАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

2.1. Сучасні методики навчання при викладанні фінансово-економічних дисциплін

Методика викладання фінансово-економічних дисциплін неможлива без використання відповідних методів навчання. Прагнення викладачів оптимізувати навчальний процес зумовлює розвиток нових педагогічних технологій та вдосконалення існуючих. Вітчизняні вчені розглядають педагогічну технологію викладання фінансово-економічних дисциплін як «системний, нормативний, концептуальний опис взаємодії викладачів та студентів, що призводить до досягнення результатів» [28, с. 37]. Традиційні, інноваційні, інформаційні та комунікаційні технології використовуються у повсякденній практиці ЗВО. У основі лежить розвиток взаємодії викладачів та студентів.

Вчені вважають, що з впровадженням педагогічних технологій необхідно: «забезпечити мотивацію студентів у процесі впровадження мотиваційних педагогічних технологій; удосконалювати зміст навчального матеріалу та його поділ відповідно до обраних педагогічних мотиваційних підходів, таких як: евристичний діалог, дебати, мозковий штурм, дидактична гра, вирішення завдань, оцінка, аналіз життєвих ситуацій та ін» [17, с. 172].

Щоб методи навчання були ефективними, необхідно використовувати сучасні педагогічні технології, розуміти їх суть і створювати власні професійні стратегії, враховувати, що ефективний педагогічний процес можливий лише задалегідь розробленої педагогічної технології, тобто чітко визначеної мети та в поєднанні педагогічних завдань з адекватними технологіями для їх вирішення. Специфіка педагогічної технології полягає в тому, що вона побудована на основі педагогічного процесу та має гарантувати досягнення поставлених цілей.

«Педагогічна технологія – це педагогічне явище, яке концентрує можливість вирішення багатьох завдань, а головне – може допомогти в особистісному розвитку викладача, формуванні таких якостей, як толерантність, чесність, креативність». У методиці викладання фінансово-економічних дисциплін виділяють такі основні типи педагогічних технологій: авторитарні, дидактично-орієнтовані, особистісно-орієнтовані [19, с. 110].

Авторитарні методи, у яких викладач - єдиний суб'єкт освітнього процесу, а студент - лише «об'єкт». Вони відрізняються придушенням ініціативи та самостійності, застосуванням вимог та примусом. Дидактичні методи у низці джерел називають технократичними і більше пов'язані з характером змісту. Особистісно-орієнтовані методи ставлять особистість студента в центр усієї освітньої системи, створюючи приємні умови для розвитку та реалізації природного потенціалу студентів.

В рамках орієнтованих на людину методів виділяються самостійні галузі: людино-особистісні технології; технології спільної роботи. Людино-особистісні технології відрізняються, перш за все, своєю гуманістичною сутністю, орієнтацією на підтримку людини та її допомогу. Технології співпраці досягають демократії, рівності, партнерства у предметних відносинах між викладачами та студентами. Студенти і викладач спільно розробляють цілі, зміст, оцінюють, перебувають у стані співробітництва, співтворчості.

У сучасних тенденціях дуже актуальним є поділ методів (за рівнями пізнавальної активності студентів). Пасивний метод - застосовується, коли: у студентів відсутня інформація (підручники, словники, навчальні посібники тощо); викладач - головний та єдиний носій інформації. Інтерактивні методи є надзвичайно важливими при викладанні фінансово-економічних дисциплін. Дослідження, проведені в США, показують цікаві факти, що середній відсоток студентів, які оволоділи матеріалом, розподіляється наступним чином: пасивні методи мають найнижчий відсоток засвоєння (лекція – 5%, візуальний огляд – 10%), а найвищий відсоток мають – інтерактивні методи - 50%, вправи через дію – 75%, навчання інших або пряме застосування – 90%). Такі дані

підтверджуються іншими дослідженнями, згідно з якими ефективність засвоєння інформації у вербальній формі не перевищує 30%, а ефективність засвоєння інформації, представленої у візуальній формі, досягає 90%.

Таблиця рівнів та цілей навчання та розвитку когнітивних навичок, розроблена групою американських психологів та педагогів під керівництвом професора Бенджаміна Блума з Чиказького університету пропонує ієрархію освітніх цілей за їхньої складності (вона залишається однією з найпопулярніших систематизацій освітніх цілей).

Б. Таксономія Блума (ієрархія освітніх цілей):

- знання (відтворення чи розташування певних елементів інформації);
- розуміння (розуміння представленого матеріалу);
- застосування (використання правил, концепцій, принципів, теорій, ідей нових ситуаціях);
- аналіз (розподіл інформації на складові);
- синтез (створення нового чи унікального продукту чи плану з різних ідей);
- оцінка (оцінка цінності матеріалів чи ідей з урахуванням певних критеріїв чи стандартів). Переваги та недоліки різних методик викладання фінансово-економічних дисциплін представлені у табл. 2.1.

Основні активні та інтерактивні методи навчання: дискусії, дебати; рольові ігри; ділові ігри; моделювання ситуації; робота у невеликих групах; методи проектування.

Враховуючи нові підходи до освітнього середовища, необхідно наголосити на особливостях проектування педагогічних технологій при викладанні фінансово-економічних дисциплін. Серед них: перевірка знань студентів на кожному етапі навчання, постійний обмін досвідом між студентами та освітянами, які працюють над впровадженням нових педагогічних технологій у ЗВО України та інших країн, ініціювання дослідницької роботи студентів.

Плюси та мінуси різних методик викладання фінансово-економічних дисциплін [32, с. 66]

Критерій порівняння	Пасивна методика	Активна та інтерактивна методика
Обсяг інформації	Великий обсяг	Малий обсяг
Глибина дослідження (на думку Б. Блума)	Тільки рівень знань і розуміння	Орієнтований на всі рівні пізнання
% асиміляції (згідно піраміди навчання)	Низький	Високий
Контроль над процесом навчання	Хороший контроль, результати передбачувані	Менше контролю, результати менш передбачувані
Роль особистості викладача	Виступає як «джерело» знань	Виступає в якості лідера, організатора навчання
Роль студентів	Пасивна	Активна
Джерело мотивації до навчання	Часто зовнішнє (оцінки, викладач батьки, суспільство)	Як правило, внутрішнє (інтерес самого студента)

За результатами досліджень Інституту освітньої аналітики, встановлено, що близько 90 % викладачів використовують при викладанні економічних дисциплін групові і комбіновані форми організації роботи студентів (групові - 88,1%, комбіновані – 87,4%, індивідуальні – 62,9% [21].

При цьому більшість викладачів фінансово-економічних дисциплін під час занять використовують традиційні методи: робота з підручником - 83,7 %, словесні методи (бесіда, дискусія) - 70,4 %. Разом з тим проектний метод застосовують 71,4 % викладачів (рис. 2.1).

Викладачі віком до 30 р. надають перевагу груповій роботі. Пріоритет для викладачів від 31-40 р. – робота з підручником та прийоми вербального діалогу. У віці від 41 до 50 Р. часто також воліють працювати з підручником та пропонують студентам групову роботу (рис. 2.2). Можна констатувати, що викладачі різного віку віддають перевагу традиційним методам . Лише невелика частина викладачів під час навчання віддає перевагу ігровим методам та проектним. Відтак, викладачі не часто використовують інноваційні методи

навчання, тому що вони не навчені працювати з ними. Тому слід активніше залучати викладачів для організації обміну знаннями та навичками для роботи з використання інноваційних методів навчання.

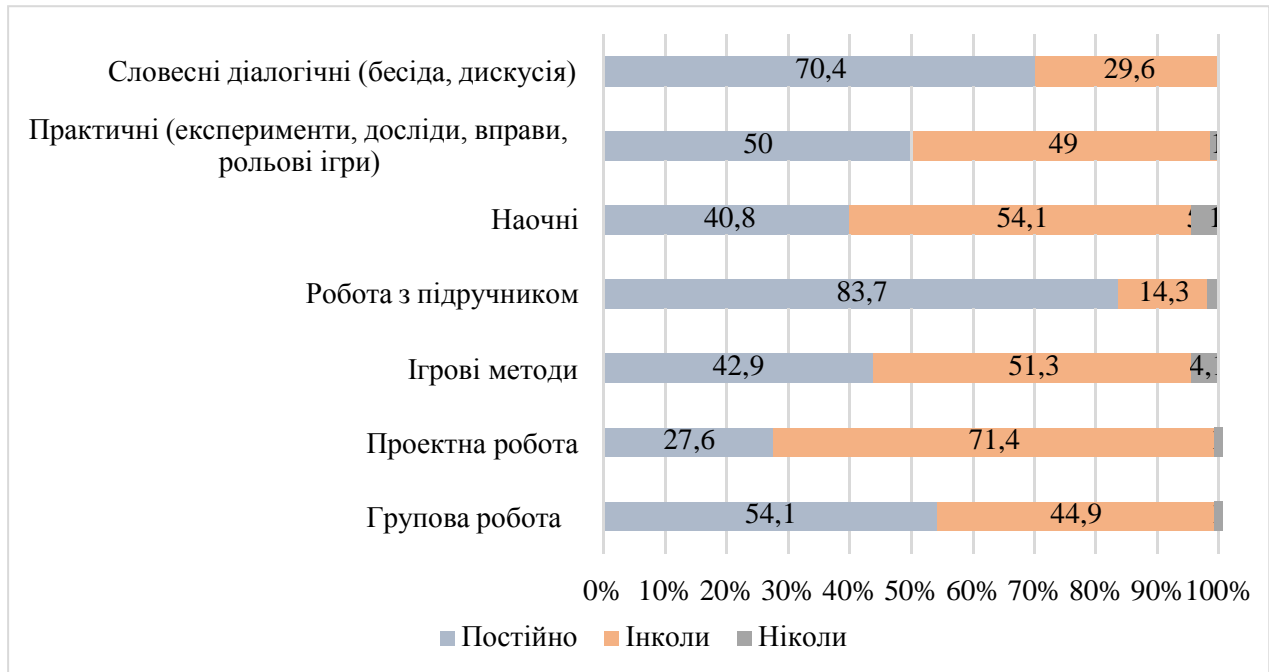

Рис. 2.1. Питома вага викладачів за методами навчання в процесі викладання дисциплін економічного циклу, % [21]

Більше 60% викладачів фінансово-економічних дисциплін використовують при навчанні словесні та наочні методи. При цьому майже 70% викладачів запрошують на свої заняття фахівців, експертів. Цікаво, що 3,1% викладачів ніколи не використовує словесні методи навчання при викладанні дисциплін фінансово-економічного циклу (рис. 2.2).

Прийоми вербального монологу і наочні методи найчастіше використовують викладачі віком 41-50 р. І, навпаки, серед цієї групи викладачів найменший відсоток тих, хто постійно запрошує на заняття спеціалістів, експертів, представників різних організацій. Викладачі старше 60 р. рідко використовують згадані методи навчання. Незважаючи на те, що є запрошення на заняття професіоналів є досить цікавим та корисним, цей метод використовується не так часто.

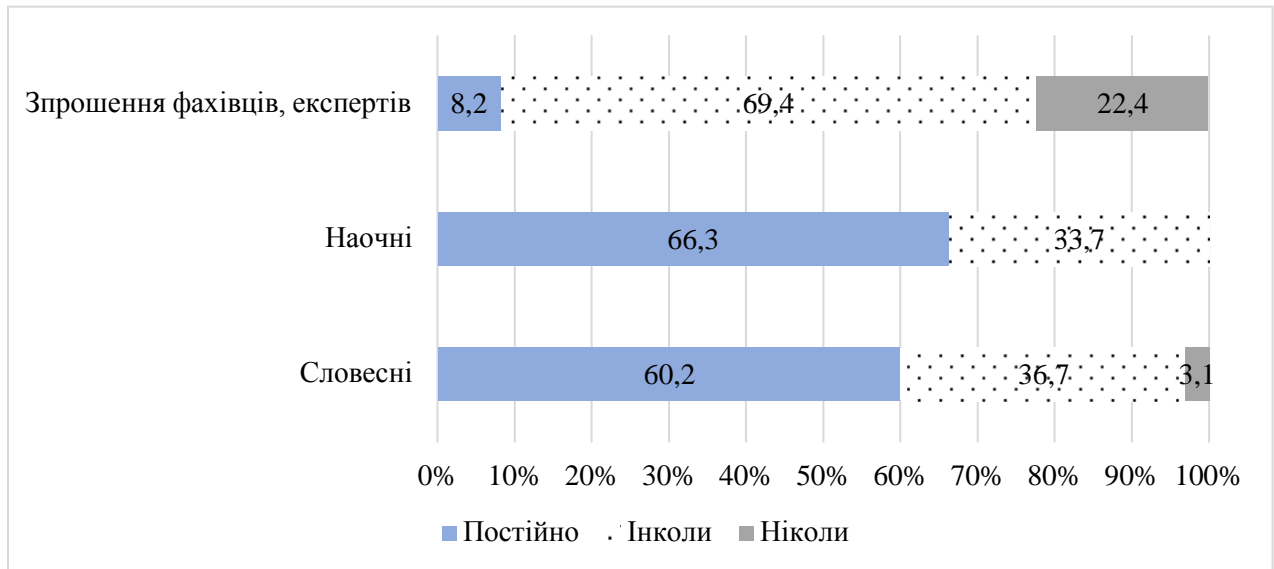

Рис. 2.2 Розподіл викладачів фінансово-економічних дисциплін за методами навчання, в яких відсутня соціальна активність студента, % [21]

Серед викладачів, які використовують у педагогічній діяльності при викладанні фінансово-економічних дисциплін інноваційні методи навчання, більшість (90,8%). В основну їх використовують викладачі зі стажем роботи у ЗВО від 6 до 20 р. Однак є викладачі, які під час навчання не використовують інноваційні методики в освітньому процесі. Можна припустити, що молоді викладачі недостатньо обізнані або не мають навичок їх застосування. Водночас, викладачі з досить великим досвідом роботи можуть бути просто «професійно вигорівшими». Цю ситуацію може виправити ЗВО шляхом проведення різного роду тренінгів.

Найбільша кількість викладачів - 31,8 % зазначила, що в процесі викладання фінансово-економічних дисциплін використовує інтерактивні методи. Найбільш популярними серед викладачів є такі: «коло ідей», «методика взаємних запитань», «кейс-метод», «квест», «кластер», «мозковий штурм», «створення алгоритмів», «ситуативне моделювання», «використання асоціативних куштів, інтелект-карт тощо», «метод інтернет-кейсів».

Метод інтернет-кейсів - це дистанційна освітня технологія, заснована на наданні інформаційних освітніх ресурсів студентам у вигляді спеціалізованих наборів навчально-методичних комплексів, призначених для самостійного

навчання (кейсів) з використанням Інтернету як засобу комунікації та інформації. Інтернет-кейс – єдиний інформаційний комплекс, що складається з п'яти частин: допоміжні матеріали; опис конкретної фінансової ситуації; способи спілкування; засіб введення, діагностики та подання отриманих результатів.

Рис. 2.3. Питома вага викладачів за видами інноваційних методів які використовуються під час викладання фінансово-економічних дисциплін, % [21]

Методи дистанційного навчання (*metody dystansowe e-learning*) – це сучасні методи викладання фінансово-економічних дисциплін, що ґрунтуються на сучасних інформаційно-комунікаційних технологіях (ІКТ). Методу характерні традиційні зустрічі із лектором. Ця комбінація ефективна, тому що студенти здобувають знання та навички, які контролюються викладачем онлайн та під час традиційних занять.

Традиційні педагогічні методи пов'язані з аудиторією. Вони забезпечують засвоєння студентами змісту освіти, перевіряють та оцінюють його якість на репродуктивному рівні. Викладач демонструє та пояснює основний матеріал, оцінює рівень засвоєння учнями та відповідним чином коригує його. Використання інформаційно-комунікаційних методів у навчанні студентів оптимізує зміст навчання, удосконалює форми та методи навчального процесу, забезпечує високий науково-методичний рівень навчання, використання індивідуального підходу до навчання, підвищує якість та ефективність навчання.

Можна навести безліч прикладів ефективного використання ІКТ: розвиток у практичних навичок роботи у новому інформаційному середовищі викладачів; розробка мультимедійних навчальних матеріалів та посібників; організація творчих колективів викладачів для розроблення та впровадження нових інструментів викладання фінансово-економічних дисциплін на основі інформаційно-комунікаційних технологій; розміщення навчальних матеріалів на сайтах ЗВО; обмін досвідом використання ІКТ із зарубіжними колегами та покращення середовища навчання.

Відтак, ми виділяємо три основні групи методів навчання у вітчизняних ЗВО: традиційні, інноваційні, інформаційно-комунікаційні (рис. 2.4).

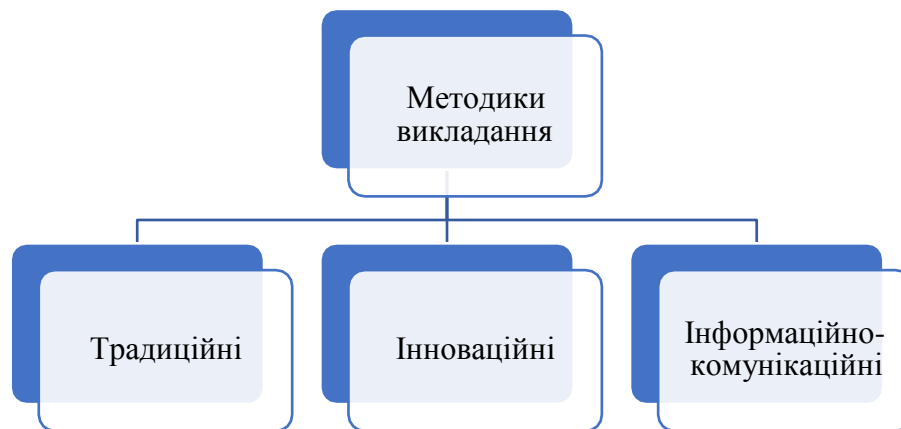

Рис. 2.4. Групи методик викладання фінансово-економічних дисциплін [17, с. 171]

У сфері освіти інтерактивні методи навчання створюють нові можливості для організації навчального процесу; стати інтелектуальним ядром інформатизації сучасного суспільства; дати можливість точного та раціонального визначення методів та засобів подачі інформації; враховувати індивідуальні психофізіологічні особливості студентів, допомагати економити ресурси навчального часу, в основному зосереджуватися на змістовному аспекті навчальної діяльності, за рахунок ясності та лаконічності забезпечувати візуалізацію моделювання різних процесів щодо теоретичного та практичного матеріалу і тим самим підвищувати якість навчання.

Викладання фінансово-економічних дисциплін у сучасній вищій освіті має ґрунтуватися на комплексі технологій та інструментів педагогічної діяльності, орієнтованої не лише на знання, а й на дослідницьку, пізнавальну, студентську діяльність. Ці технології включають активні та інтерактивні методи; гнучкі, інтенсивні, модульні освітні програми, які забезпечують освітню мобільність; освітні технології через участь у дослідженнях та розробках; навігаційні технології та навчання студентів; освітні ресурси із віддаленим доступом через Інтернет; освітнє середовище, що сприяє особистому та професійному зростанню.

Вчений О. Комліченко систематизує сучасні технології викладання фінансово-економічних дисциплін відповідно до їхнього основного призначення. Перші - це звані демонстраційні інформаційно-комунікаційні технології. До другої та третьої групи входять технології, засновані на інтернет-ресурсах. Основними інформаційними технологіями викладання дисциплін економічного циклу є інтернет-ресурси, ресурси аудіо- та відеоматеріалів, YouTube EDU – онлайн-конференції, освітні майданчики, сайти для створення презентацій [26, с. 48].

Сучасні методи викладання фінансово-економічних дисциплін неможливі без адаптації інтерактивних методів навчання з використанням комп'ютерного моделювання, зокрема електронних рольових ігор; комп'ютерного моделювання; веб-квестів; віртуальних сценаріїв. Численні дослідження показують, що ці методи сприяють активізації професійного спілкування та навчання через дії, стимулюють активність щодо формування спеціальних професійних компетенцій в інтерактивному віртуальному середовищі. Усі інформаційні технології як засоби інтерактивної методології можна згрупувати у такі групи: електронні та мережеві освітні ресурси: електронні підручники, довідкові системи, спеціально розроблені для освітніх цілей; інструменти дистанційного навчання; проекти у галузі онлайн-освіти; інтерактивні засоби навчання; навчальні майданчики; комунікаційні ресурси: інформаційні засоби, а також

аудіо та відео форми; Інтернет-ресурси чи технології Web 2.0; презентаційні технології; комп'ютерне моделювання.

Однією з педагогічних технологій інтерактивного навчання, спрямованою на досягнення навчальних результатів, є техніка гри навчальному процесі. Освітня гра з фінансово-економічних дисциплін - це гра, в якій моделюються ситуації у сфері фінансів та економіки, а також відносини людей із фінансовими, державними та іншими організаціями з метою формування чи розвитку економічних компетенцій гравців.

У поняття «педагогічні методи гри» входить велика група методів та прийомів організації навчального процесу у формі педагогічних ігор. Педагогічна сутність ігрових технологій полягає в активізації мислення, підвищенні самостійності учнів та забезпеченні творчого підходу до навчання. Гра як дидактичний інструмент сприяє формуванню позитивного ставлення до предмета. Гра стимулює пізнавальний інтерес, необхідність участі у процесі навчання, спілкування та спільної діяльності. Головна перевага ігрових технологій у тому, що під час гри активізуються не лише знання, а й комунікативні навички учнів. Використання ігрових методів для вивчення фінансово-економічних дисциплін сприяє фінансовій адаптації та соціалізації студентів, розвитку власного прагнення до відповідальної фінансової поведінки, включенню молоді у громадську діяльність, формуванню навичок самоконтролю. У сучасній педагогіці можна використовувати ігри, які можна виділити за різними критеріями, такими як вид діяльності, характер педагогічного процесу, характер методики гри.

Основними критеріями підвищення рівня компетентності для використання цих технологій є: діяльність з набуття знань, розвиток критичного та незалежного мислення, здатність до самооцінки; співробітництво у навчальному процесі, розвиток почуття колективізму, виховання поваги до оточуючих, соціалізація особистості студентів, розвиток творчого потенціалу; міждисциплінарність навчання, розуміння та можливість практичного

застосування теоретичних основ фінансових та економічних наук, порядок та загально-гуманістична спрямованість навчання.

Використання кількох видів інтерактивних форм навчання робить заняття більш інформативними, і навіть розширює можливі межі застосування описаної методики. Наприклад, ви можете проводити дослідження та аналіз більш ніж одного економічного терміну, категорії та порівнювати процеси, протилежні за змістом, наприклад: використання власних чи позикових коштів як джерело фінансової діяльності. Таким чином, студенти мають можливість побачити цілісну картину предмета, що вивчається, виявити свої аналітичні здібності, обравши необхідну інформацію, набути навичок ведення ділових переговорів та суперечок.

2.2. Особливості методики викладання фінансово-економічних дисциплін студентам економічних та неекономічних спеціальностей

У сучасних умовах дуже важливо мати економічні знання у всіх сферах діяльності. Студенти економічних та неекономічних спеціальностей після закінчення навчання та здобуття відповідної кваліфікації стануть учасниками економічних процесів, кожен на своєму рівні. Тому якісна освіта, зокрема ефективні методи викладання економічних дисциплін, є необхідною умовою розвитку суспільства.

Вивчення основ економіки є об'єктивною необхідністю для студентів як економічних, а й неекономічних спеціальностей. В умовах ринкових трансформацій на макро- та мікрорівні вимоги до фахівців, зростають. І знання основ економічної теорії та фінансів – одна з таких вимог. Економічні процеси дуже динамічні, тому важливим є вміння вирішувати не лише стандартні задачі, що моделюються, а й набувати навичок орієнтації в реальних економічних умовах [28, с. 34].

В економіці та фінансах постійно відбуваються суттєві зміни: змінюється структура економіки, розширюється економічний простір, змінюються відносини, на яких будуються економічні взаємодії. Сучасна економіка потребує фахівців з гнучким мисленням, які легко адаптувалися б до ситуації, що швидко змінюється, а зростаюча конкуренція на ринку праці висуває особливі вимоги до компетенцій випускників. У той самий час вчені визнають значу роль фінансово-економічних дисциплін у формуванні як економічної культури, а й загальної культури індивідуальних і суспільних відносин.

Методи навчання включають вивчення дисципліни через лекції та практичні заняття, а також самостійну роботу студентів. Ця система має бути побудована з урахуванням специфіки спеціальності студента. Для студентів фінансово-економічного спрямування економічні дисципліни виконуються паралельно та у взаємозв'язку, відповідно до навчального плану. Економічні терміни та категорії «плавно перетікають» від одного суб'єкта до іншого. Якщо студент чомусь не навчився відразу, то поступово, в міру подальшого навчання, прогалини заповнюються та формується унікальна картина економічного життя суспільства. Для студентів неекономічних спеціальностей економічні знання викладаються з кількох дисциплін протягом усього періоду навчання. Таким чином, перед викладачем, який працює зі студентами неекономічних спеціальностей, постає непросте завдання: сформувати необхідні знання, навички та вміння, а також на обмеженій кількості лекцій та семінарів наблизити студентів до реальності економічного життя.

Розглянемо особливості викладання фінансово-економічних дисциплін студентам економічних та неекономічних спеціальностей на прикладі дисципліни «Економіка». На першій лекції рекомендується: «студентам-економістам: розкрити основні поняття, категорії, місце дисципліни у процесі, взаємозв'язок з іншими дисциплінами; для студентів неекономічних спеціальностей - визначити місце економіки у суспільстві та роль кожної людини в економічних процесах, визначити основні поняття».

У робочій програмі дисципліни передбачено перелік тем, які студенти мають освоїти. Кожна тема включає певні питання, що становлять цю тему. Висвітлення теми на заняттях має бути різним під час роботи зі студентами економічних та неекономічних спеціальностей. Для студентів економічних спеціальностей дисципліна "Економіка" є базою для подальшого вивчення курсів "Мікроекономіка", "Макроекономіка", "Фінанси" та інших. Тому деякі економічні аспекти можна розглядати у більш широкому значенні. Необхідно звернути увагу студентів-економістів на те, що докладніше це питання буде розглянуто в ході подальшого навчання.

Семінарські заняття є дуже важливими, тому що саме на цих заняттях вивчається навчальний матеріал та результати самостійної роботи студента. Практичні заняття мають бути побудовані таким чином, щоб кожен у групі студент брав участь у активній роботі. Для цього можна використовувати опитування за темою загалом, перевіряючи знання окремих питань теми, а також використовувати ділові ігри та індивідуальні завдання для кожного учня. Саме у процесі таких занять виявляються основні прогалини у знаннях студентів.

Самостійна робота студентів відіграє важливу роль у процесі підготовки майбутніх спеціалістів. Обсяг навчального навантаження студентів часто становить 30-50% часу, що витрачається для вивчення дисципліни. Це означає, що не менше 50% загальної кількості студентів повинні працювати самостійно за завданнями, виданими викладачем та під його керівництвом. Розглянемо основні відмінності у побудові лекцій, семінарів та самостійної роботи студентів економічних та неекономічних спеціальностей.

«Відмінності у методах викладання фінансово-економічних дисциплін студентам економічних та неекономічних спеціальностей починаються з кількості занять, присвячених вивченню дисципліни загалом. Подача матеріалів на лекціях також має бути побудована інакше. Студентам-економістам слід приділяти велику увагу економічним умовам. Студентам неекономічних спеціальностей необхідно викладати матеріал, який не перевантажений конкретними економічними термінами. Для економістів слід наголосити на

сутності економічних явищ, взаємозв'язок економічних процесів, розрахунок економічних показників, факторний аналіз цих показників і т. д.» [45, с. 135].

Неекономістам важливо пояснити свою роль у складному економічному житті, суспільства, щоб сформувані чітке розуміння взаємовідносин між людиною та економічною системою. У практиці викладання нерідко буває, що студенти неекономічних спеціальностей переконані, що економіка - це дуже складне, абстрактне і ніяк не пов'язане з ними поняття. Тому перед викладачем стоїть важливе завдання – сформувані у студентів уявлення про економічне життя суспільства, де важливу роль відіграє кожен, незалежно від професії та виду діяльності.

На наш погляд, семінари краще проводити у формі діалогу студентом та викладачем. Ділові ігри та бізнес-ігри ефективні під час моделювання реальних економічних ситуацій. Їх використання дозволяє краще зрозуміти економічні закони у дії та уникнути помилок у житті, у разі виникнення такої ситуації в реальності. При цьому для студентів-економістів ситуація має бути такою, щоб вони виконували функції експертів компаній, банків, податкових органів і т. д. Або мали уявлення про свою майбутню професію. Для студентів, які не належать до економічної сфери, слід змоделювані ситуації, в яких вони будуть взаємодіяти з різними елементами економічної системи, наприклад, студент повинен виступати як клієнт банку, який планує взяти позику і т. д. Ситуації повинні бути побудовані таким чином, щоб рішення передбачало такі дії: аналіз ситуації; виявлення проблеми; кілька альтернативних способів вирішення проблеми; підбір оптимального рішення, доказ оптимальності, формулювання відповідних висновків.

Велике значення має грамотна організація самостійної роботи студентів. Самостійна робота має зводитися до вивчення навчальних матеріалів. Завдання для самостійної роботи мають бути творчими. Типи завдань можуть бути: робота із законодавством; звіт, реферат з затвердженої теми; науково-практична робота; виправлення проблем; пошук розв'язання економічної проблеми (табл. 2.2).

Види завдань для самостійної роботи студентів фінансово-економічних та неекономічних спеціальностей [48, с. 34]

фінансово-економічні спеціальності	неекономічні спеціальності
Робота з економічним законодавством	
Детальне вивчення нормативної бази, що регулює функціонування економічної системи, із самостійним опрацюванням основних положень.	Робота з нормативно-правовими актами, що регулюють основні аспекти господарського життя суспільства.
Доповідь, реферат, есе	
Вивчення праць економістів, робота з журналами, монографіями, дисертаціями, статистикою. Результатом має стати письмова доповідь економічного спрямування, що містить аргументовані авторські висновки на тему.	Вивчення літератури щодо підвищення економічної грамотності населення. Вимоги до аргументованих висновків щодо письмової роботи набагато м'якші, ніж до роботи студентів-економістів.
Науково-практична робота	
Студенти виконують завдання практичного характеру, для яких необхідно провести певні дослідження: - вивчити теоретичні основи поставленого завдання; - зібрати необхідні дані (статистика з відкритих джерел або отримана особисто емпіричним шляхом); - аналізувати зібрані дані (за допомогою методів угруповання даних, синтезу, аналізу, дедукції, індукції, розрахунку коефіцієнтів, факторного аналізу та ін.); - зробити певні висновки, запропонувати власне вирішення економічної проблеми у межах дослідження, аргументуючи його; - розрахувати можливий ефект від запропонованого рішення.	Вивчення конкретної проблеми, в основному теоретично, з використанням статистики з відкритих джерел або отриманої особисто емпіричним шляхом. До дослідження мають бути включені ті економічні процеси, у яких беруть участь студенти неекономічних спеціальностей.
Вирішення проблем	
Використання широкого набору математичних інструментів на вирішення стандартних, складних, наскрізних завдань.	Розробка умов має проводитися з урахуванням того, що студенти неекономічних спеціальностей вивчають математичні дисципліни меншою мірою, ніж студенти економічних спеціальностей.
Пошук рішення економічної проблеми	
Рішення студента або групи студентів має вирішити важливе економічне завдання з урахуванням усіх тем, що вивчаються з дисципліни. У процесі пошуку студенти повинні застосовувати всі знання, навички та вміння, що відповідають певній компетенції та набуті у процесі вивчення дисципліни. Студенти повинні знати	Кожен студент або група студентів шукає рішення економічної проблеми в рамках майбутньої професійної діяльності та соціального життя. Перевірка завдання може здійснюватися у формі круглого столу із залученням викладачів, провідних економічних дисциплін та викладачів кафедр, що відповідає профілю студентів.

<p>теоретичну частину (включаючи законодавство) економічної проблеми, вміти збирати та аналізувати інформацію за допомогою математичних інструментів, аргументувати та відстоювати свою точку зору щодо вирішення економічної проблеми, яку вони пропонують. Перевірку виконання цього завдання може бути проведено у формі круглого столу за участю викладачів економічних дисциплін та економістів-практиків.</p>	
---	--

Маючи на увазі, що матеріал фінансово-економічних дисциплін для студентів неекономічних спеціальностей легший за матеріал для студентів економічних спеціальностей, але в процесі навчання необхідно формувати розуміння економічних процесів у студентів неекономічних спеціальностей щодо структури та функціонування економічної системи; системи макроекономічних інститутів; процесів матеріального та нематеріального виробництва в умовах обмежених ресурсів; співвідношення попиту та пропозиції; системи доходів, витрат, прибутку та оподаткування.

Самостійна робота студентів як одна з основних форм організації навчального процесу сприяє розвитку самостійності, творчого підходу до вирішення завдань. Саме в процесі самостійної роботи визначається практичні дії студентів. Вміння визначати та реалізовувати пріоритети власної діяльності та шляхи їх удосконалення, критично аналізувати проблемні ситуації та розробляти стратегії дій – ці навички, які формуються у процесі самостійної роботи з економічних дисциплін у студентів неекономічних спеціальностей та є ознакою готовності щодо використання отриманих управлінських знань в різних організаціях.

Найважливішими засобами вивчення фінансово-економічних дисциплін є підручники та навчальні посібники, праці теоретиків та класиків економіки, довідково-статистичні джерела, економічні періодичні видання. Крім загальноприйнятих інструментів, велике значення для викладання фінансово-економічних дисциплін слід приділяти комп'ютерним засобам навчання.

Таким чином, викладання фінансово-економічних дисциплін студентам економічних та неекономічних спеціальностей має свої особливості. Для студентів-економістів така дисципліна, як «Економіка», є основою для всіх подальших дисциплін, які формують компетенцію майбутнього фахівця. Для студентів - неекономістів курс «Економіка» - це дисципліна, яка сприяє розумінню економічного життя суспільства, економічної системи та ролі кожної людини у цій системі. Студенти економічних та неекономічних спеціальностей по-різному уявляють собі економічні процеси у суспільстві та їх роль в економічному житті суспільства. Специфіка навчання відбивається по всьому освітньому процесі, що виправдовується різницею у компетенціях, які мають формуватися у студентів. Відмінності є по всьому ланцюжку: мета – завдання – лекції – практичні заняття – самостійна робота. Викладення матеріалу на лекціях та закріплення його на семінарах в процесі самостійної роботи має сприяти формуванню професійних якостей майбутнього спеціаліста з урахуванням специфіки його професії.

2.3. Використання технологій навчання фінансово-економічних дисциплін для формування професійних компетентностей

Сучасна теорія та методика навчання в результаті освітнього процесу розглядають сукупність компетенцій. Компетентність виражає те, що студент повинен знати, розуміти, знати і які навички він повинен мати, щоб успішно виконувати професійну діяльність.

У науковому та практичному сенсі компетентність розглядається як здатність та готовність студентів мобілізувати власні знання у професійній діяльності, навички, набуті у процесі навчання. По суті, компетенції відносяться до того факту, що вони забезпечують досвід самостійної діяльності, що базується на розвитку універсальних знань. У рамках професійного розвитку студентів на

основі інтеграції здібностей та якості особистості може бути визначений набір необхідних професійних та особистісних компетенцій фахівця.

Таким чином, компетенція студента як майбутнього фахівця у певній галузі формується та розвивається у процесі вирішення системи навчальних та дослідницьких завдань на основі наявних знань, навичок та умінь (попереднього досвіду). Найважливішою складовою професійної компетентності економіста та фінансиста є економічна думка – основа формування професійних навичок. Економічне мислення як здатність людини відбивати, розуміти економічні явища та співвідносити економічні концепції, категорії, теорії з вимогами економічних законів та реальності [29, с. 78].

За результатами досліджень Інституту освітньої аналітики встановлено, що компетентності в процесі викладання фінансово-економічних дисциплін засобами своєї навчальної дисципліни формують більшість опитуваних - 87,8 % (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Питома вага викладачів фінансово-економічних дисциплін за використанням методичних прийомів, які формують професійні компетентності [21]

Для формування професійних компетентностей у викладачів фінансово-економічних дисциплін найбільш використовуваними серед викладачів, яких опитували є мультимедійні технології та експериментальна діяльність (рис. 2.6).

Рис. 2.6. Питома вага викладачів фінансово-економічних дисциплін за методичними прийомами, які формують професійні компетентності студентів [21]

Аналіз наявних даних, опублікованих у психолого-педагогічній літературі, а також емпіричні дослідження дозволяють припустити, що в даний час експерти виділяють три групи компетенцій економістів та фінансистів: ключові компетенції, базові професійні компетенції та пов'язані з ними професійні компетенції (рис. 2.7).

Ключові компетенції відображають готовність та здатність фахівця адаптуватися та успішно працювати у різних соціально-професійних спільнотах. Основні професійні компетенції визначаються видами професійної діяльності економіста. До них належать організаційно-управлінські, планово-економічні, фінансово-економічні, аналітичні, зовнішньоекономічні, ділові, дослідні та освітні компетенції. Профіль професійної компетентності є потенціалом і попереднім досвідом людини, що дозволяє йому бути успішним у професійній діяльності. Ці компетенції формуються у процесі вивчення дисципліни, факультативів та додаткової освіти. Вони можуть бути загально-професійними, практичними, виробничо-технологічними та системними.

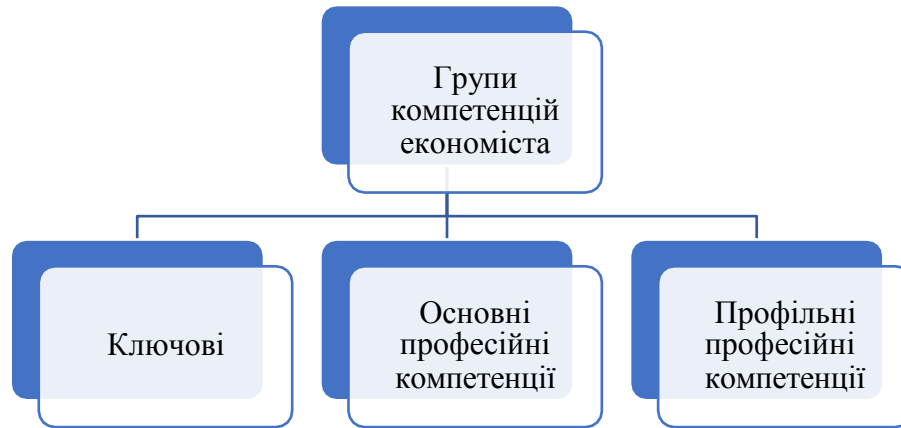

Рис. 2.7. Основні групи компетенцій економіста та фінансиста [30, с. 50]

Основними якостями, що забезпечують успіх професійної діяльності у фінансово-економічній сфері, є: гарний розвиток концентрації та уваги (уміння довго зосереджуватися на одному предметі та швидко змінювати увагу з одного виду діяльності на інший); високий рівень розвитку пам'яті та математичних здібностей; вміння працювати в умовах нестачі часу та інформації; вміння довго займатися одноманітною діяльністю; аналітичне мислення; наполегливість та рішучість.

«Професійна компетентність економіста – невід'ємна характеристика спеціаліста, що складається з фінансово-економічних, дослідницьких, інформаційно-аналітичних, організаційних та управлінських компетенцій, які забезпечують якість професійної діяльності» [38, с. 37]. Дидактична система формування професійної компетентності майбутніх економістів у процесі навчання складається з п'яти компонентів: ціль; компетенції; змістовий; технологічний; результативний.

Набір основних завдань, які у основі навчання, є цільовим компонентом моделі. Наступна складова – система компетенцій: фінансово-економічні, дослідницькі, інформаційно-аналітичні, організаційні. Компетенції необхідні, щоб забезпечити розвиток професійно-значимих якостей особистості, формування ціннісних орієнтацій. Ціннісні орієнтації регулюють соціальну

поведінку особистості, багато в чому визначаючи вибір діяльності та структуру мотиваційної сфери особистості.

Зміст компонентів дозволяє сфокусувати освітній процес формування професійної компетентності студентів економічних спеціальностей у процесі навчання. Він передбачає організацію навчального процесу циклу загальноекономічних дисциплін з урахуванням професійної спрямованості навчання у змісті навчальних дисциплін та включає моделювання професійних ситуацій, вивчення ефективності прийняття рішень, моделювання та аналіз професійних результатів, проектування інформаційних систем. Процес підготовки студентів у ЗВО – це особливий крок у формуванні професіоналів. Тому щодо методики навчання основним принципом має бути професійна орієнтація, що дозволяє вирішити протиріччя між теоретичною сутністю дисципліни і необхідністю практичного використання професійних знань. Один із способів реалізації цього принципу – модульна технологія навчання.

Модульна технологія навчання використовується при формуванні таких компетенцій майбутніх економістів; уміння розраховувати економічні та соціально-економічні показники на основі стандартних методик та чинних нормативних актів; вміння проводити розрахунки, необхідні для виготовлення економічних частин планів, їх обґрунтовувати та представляти результати роботи відповідно до прийнятих в організації стандартів; вміння будувати стандартні теоретичні та економетричні моделі на основі опису економічних процесів і явищ, аналізу та змістовної інтерпретації отриманих результатів; вміння аналізувати та інтерпретувати фінансову, бухгалтерську та іншу інформацію, що міститься у звітах підприємств різних форм власності, організацій; застосовувати норми, що регулюють бюджетні, податкові, валютні відносини у сфері страхування, банківської діяльності, бухгалтерського обліку та контролю.

Технологічна складова передбачає організацію навчання на основі модульної технології навчання. У результаті використання модульної технології в навчальному процесі студент набуває суб'єктивного педагогічного досвіду,

який потім переростає в активну позицію фахівця у вирішенні професійних завдань.

Сучасна освіта має ґрунтуватися на наборі технологій та інструментів педагогічної діяльності, орієнтованої на пошукову, пізнавальну діяльність. Ці технології включають активні та інтерактивні технології; гнучкі, інтенсивні, модульні освітні програми, які забезпечують освітню мобільність; освітні технології через включення до дослідження та розробки; навігаційні технології та навчання студентів; освітні ресурси із віддаленим доступом через Інтернет; освітнє середовище, що сприяє особистому та професійному зростанню.

У педагогічній літературі немає єдиного підходу до класифікації технологій навчання. За структурою процесу освіти виділяють такі технології: діагностика; постановка цілей; управління процесом засвоєння навчальної інформації, застосування практичних знань, пошук нової навчальної інформації; організація спільної та самостійної діяльності суб'єктів (навчально-пізнавальної, дослідницької, частково дослідницької, репродуктивної, творчої та ін.); контроль якості та оцінка результатів навчання (технологія оцінки якості знань, рейтингова технологія оцінки знань та ін.).

За основними видами та формами педагогічної діяльності виділяють такі: завдання; ігри; тестування; спілкування викладача зі студентами; організація групової роботи; організація самостійної навчальної та пізнавальної діяльності. Серед домінуючих методів та принципів організації навчання слід виділити такі: проблемно-орієнтована технологія навчання; модульна розробка навчання; технології дистанційного навчання; розвиток технологій навчання; технологія навчання програм; пояснювально-ілюстративна технологія навчання. Основними формами організації процесу є: технологія навчання; технологія практичного навчання (семінари та практикуми); технологія організації самостійної навчальної діяльності; технологія організації та проведення консультацій; технологія іспитів та тестів (технологія контролю результатів навчальної діяльності та ін.) [31, с. 40].

Для розвитку професійних компетенцій економіста на особливу увагу заслуговує такий метод, як стартап. «Стартап» - це сучасний інноваційний напрямок у розвитку методики проектів, а також нова перспективна програма в системі підготовки майбутніх спеціалістів у галузі економіки та фінансів. Елементами стартапу як бізнес-плану є креативна бізнес-ідея та опис джерела фінансування. Метод включає кілька етапів: підтвердження доцільності інвестиційного проекту; аналіз оцінок та інших показників ефективності майбутньої компанії; розробка бізнес-плану, що передбачає визначення стратегії, тактики конкуренції, оцінку фінансових, матеріальних та трудових ресурсів.

Технології проблемного навчання знаходять методологічну реалізацію у ключовому методі. Метод аналізу виробничих ситуацій чи метод «keystady» - це розгляд складного організаційного, економічного чи управлінського завдання, близького до реального. Студентам ставлять кілька питань, які спонукають до активного пошуку раціональних рішень на основі набутих навичок та умінь, що активізує професійне мислення. Очевидно, що використання бізнес-кейсів при викладанні фінансових та економічних дисциплін сприяє розвитку професійних навичок прийняття рішень у нетипових практичних економічних ситуаціях.

Навчання технологіям навчання зводиться до придбання навичок та здібностей через послідовні завдання, дії чи ігри. У контексті досліджуваних проблем використання інтерактивних методів як способу підвищення професійної активності особливої уваги заслуговують імітаційні методи ігрової взаємодії: ділові, рольові ігри. Рольові технології та ділові ігри - ефективний спосіб підвищити ефективність професійної ділової діяльності студентів відповідно до конкретних умов та ситуацій.

У той же час бізнес-моделювання - це практичний та аналітичний інструмент для моделювання реальних бізнес-процесів, який дозволяє розробляти, тестувати та надалі налаштовувати оптимальну стратегію для прийняття ефективних рішень як на управлінському, так і на операційному рівнях. По-друге, бізнес-моделювання – це особлива комплексна форма

інтерактивного навчання, орієнтована на моделювання предметного змісту професійної діяльності та закріплення елементів навчальних ігор, завдань, проектів, дискусійних педагогічних технологій в оперативно-управлінських ситуаціях різної складності.

Бізнес-моделювання - ефективний метод навчання фінансових та економічних дисциплін, що дозволяє посилити реакцію на важливі бізнес-сценарії. Бізнес-моделювання відтворює певну частину реальності, а гра покликана стимулювати взаємодію та змагання. У моделюванні підхід інший, ніж у іграх: аналіз внутрішніх аспектів успішного бізнесу та розробка необхідних дій у рамках реалістичної моделі. Рольова гра синтезує характеристики моделювання та гри.

Зокрема, технологія спільного навчання використовується для формування наступних компетенцій майбутніх економістів та фінансистів: вміння використовувати основи економічних знань у різних галузях; вміння працювати в команді, толерантність до соціальних, етнічних, релігійних та культурних відмінностей; здатність до самоорганізації та самоосвіти; вміння знаходити організаційні та управлінські рішення у професійній діяльності та готовність нести за них відповідальність; можливість організації діяльності невеликої групи, створеної для реалізації того чи іншого господарського проекту; можливість використання сучасних технічних засобів та інформаційних технологій для вирішення комунікаційних завдань; вміння критично оцінювати запропоновані варіанти управлінських рішень. Використання цієї технології дозволяє подолати головне протиріччя в системі освіти у вищій школі: відділення теорії від практики.

Технологія контекстного навчання уособлює тенденцію сучасної освіти, а саме тісну інтеграцію освіти, науки та виробництва. У цьому навчальна діяльність студентів збагачується особливостями майбутньої професійної діяльності з допомогою активного використання навчальних ситуацій. У рамках теорії контекстного навчання їх можна поділити на три основні форми студентської діяльності та переходу від однієї базової форми до іншої. Основна

освітня діяльність носить академічний характер, з провідною роллю лекцій та семінарів; квазіпрофесійні (ділові ігри та інші форми ігор); освітні та професійні.

Інформаційні технології відіграють важливу роль у підготовці майбутніх економістів та фінансистів у рамках базової освіти економістів, насамперед для вирішення професійних завдань. У вимогах до результатів розробки основних освітніх програм майбутні економісти визначають інтегровані професійні компетенції, формування яких забезпечується інформаційними технологіями: уміння використовувати сучасні технічні засоби та інформаційні технології для вирішення аналітичних та дослідницьких завдань.

Інформаційні технології підвищення кваліфікації фінансово-економічних економістів можна використовувати як: засіб реалізації функцій учасників освітнього процесу, що забезпечує візуалізацію змісту навчання, оптимальне управління інформаційними процесами пізнання; предмет дослідження - сучасні методи роботи з інформацією, що визначають специфіку інформаційних процесів економіки; інструмент діяльності суб'єктів освітнього процесу, який використовується для вирішення професійних економічних завдань, що забезпечує володіння інструментами та методами прийняття рішень у сучасному інформаційному середовищі. Усі ці три аспекти навчання студентів проводяться протягом усього навчання в університеті, розвиваючи та поглиблюючи знання в галузі інформатики та комп'ютерних технологій з погляду вирішення економічних завдань та формування відповідних компетенцій у випускника-економіста.

Реалізація цих цілей вимагає від викладача оптимального вибору необхідних функцій прикладного програмного забезпечення для використання у навчальному процесі з конкретної дисципліни та підтримання процесу засвоєння студентами засобів універсального програмного забезпечення.

Висновки до розділу 2

На підставі вивчення практики застосування технологій викладання фінансово-економічних дисциплін можна зробити такі висновки.

Методика викладання фінансово-економічних дисциплін неможлива без використання відповідних методів навчання. Щоб методи навчання були ефективними, необхідно використовувати сучасні педагогічні технології, розуміти їхню суть та створювати власні професійні стратегії. У процесі викладання фінансово-економічних дисциплін інтерактивні методи створюють нові можливості для організації навчального процесу; є інтелектуальним ядром інформатизації сучасного суспільства; точно та раціонально визначають методи та засоби надання інформації; враховують індивідуальні психофізіологічні особливості студентів, економлять ресурси навчального часу, наголошуючи на змісті навчальної діяльності, за рахунок чіткості та лаконічності візуалізації моделювання різних процесів при вивченні теоретичного та практичного матеріалу і тим самим покращують навчання.

У сучасних умовах дуже важливо мати економічні знання у всіх сферах діяльності. Студенти економічних та неекономічних спеціальностей після закінчення навчання та здобуття відповідної кваліфікації стануть учасниками економічних процесів, кожен на своєму рівні. Тому якісна освіта, зокрема ефективні методи викладання економічних дисциплін, є необхідною умовою розвитку суспільства. Студенти економічних та неекономічних спеціальностей по-різному уявляють собі економічні процеси у суспільстві та їх роль в економічному житті суспільства. Специфіка навчання відбивається по всьому освітньому процесі, що виправдовується різницею у компетенціях, які мають формуватися у студентів. Відмінності є по всьому ланцюжку: мета – завдання – лекції – семінари / практичні заняття – самостійна робота. Викладення матеріалу на лекціях та закріплення його на семінарах/практикумах та в процесі самостійної роботи має сприяти формуванню професійних якостей майбутнього спеціаліста з урахуванням специфіки його професії.

Професійна компетентність економіста – невід’ємна характеристика спеціаліста, що складається з фінансово-економічних, дослідницьких, інформаційно-аналітичних, організаційних та управлінських компетенцій, які забезпечують якість професійної діяльності. Процес підготовки студентів у ЗВО – це особливий крок у формуванні професіоналів. Отже, щодо методики навчання повинен бути головний принцип, що дозволяє вирішити протиріччя між теоретичною сутністю дисципліни і необхідністю практичного використання професійних знань.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Проблеми та напрямки вдосконалення методики викладання фінансово-економічних дисциплін

Компетенції сучасних економістів та фінансистів мають формуватися на основі базових знань у галузі теоретичних основ економіки та фінансів, цілісного погляду на природу, структуру та рух економічних систем, а також методів економічного аналізу, економічних процесів на макро- та мікрорівні. Опанування базовими знаннями, здатність постійно вчитися і набувати нових знань дозволяє відносно швидко адаптуватися до потреб на ринку праці, а економічні перспективи відкривають хороші можливості для професійного зростання. Складність ефективного функціонування системи безперервної вищої економічної освіти потребує нестандартних підходів. На думку вчених, через десять років освітнього процесу близько 40% часу буде витрачатися на дистанційне навчання, стільки ж – на звичайне навчання, 20% – на самоосвіту. У цих умовах рекомендується інтегрувати традиційні педагогічні технології (лекції, семінари, майстер-класи тощо) та освітні технології (Інтернет-технології, кейс-технології, підручники тощо) на основі компетентнісного підходу до освітнього процесу.

Є багато проблем у методиці викладання фінансово-економічних дисциплін. Сюди входить проблема інтеграції глобальної системи економічних знань, оновлення методів, інструментів та форм навчання. Ці проблеми тісно пов'язані з розробкою та застосуванням нових освітніх технологій у освітньому процесі. Удосконалення освітнього процесу потребує використання нетрадиційних методів та форм навчання, у тому числі інтегрованих курсів з різних предметів, що сприяють цілісному погляду студентів. Метою інтегрованого навчання є створення глибокого та цілісного розуміння предмета

за допомогою синтезу та універсальності, що дозволяє студентів інтегрувати набуті знання у пізнавальний процес. Інтегровані курси організовані для вивчення та узагальнення матеріалу з певної теми. Інтеграція дозволяє знайти точки дотику, поглибити та зробити зміст дисциплін більш помітним. Інтегроване навчання відрізняється від традиційного наявністю взаємозалежних відносин, які включають лише випадкове включення матеріалу з інших предметів. Це призводить до якісно нового типу знань, вираженого у наукових концепціях, категоріях та підходах.

На наш погляд, однією з основних причин нерозвиненості вітчизняної методики викладання фінансово-економічних дисциплін є те, що велика увага нашої науки звертається до минулого. Розвиток підсистем, здатних вивести вітчизняну економіку на новий рівень, розпочати з профільної освіти на рівні середніх шкіл та коледжів. З цією метою ми пропонуємо використати практичні кейси для вирішення фінансово-економічних проблем на основі діяльності реальних організацій; викладання фінансово-економічних дисциплін на основі використання комп'ютерних технологій та технологій обробки інформації.

Не менш складною проблемою для методики викладання фінансово-економічних дисциплін є завдання одночасного формування професійних компетенцій стосовно конкретних спеціальностей та загальних компетенцій, таких як толерантність, організаторські здібності, лідерські якості, навички презентації. Кандидати з цими компетенціями, як правило, затребувані на сучасному ринку праці, і ЗВО, особливо сам викладач, повинні забезпечувати формування цих компетенцій у процесі навчання. Сьогодні викладачі частково вирішують цю проблему за допомогою семінарів, тематичних конференцій, круглих столів, презентацій власних проектів [9, с. 182].

Слід зазначити, що інтерес до знань, крім викладача, залежить від людини, її виховання, психологічних та інших особливостей. Один із важливих способів підвищення інтересу студентів – це встановлення конфіденційного ділового контакту з викладачем. Студент більш залучений до роботи, якщо викладач поділяє результати та гіпотези свого дослідження. За виконання будь-якої

творчої роботи, наприклад, складання бізнес-плану, студенти активізують пізнавальну діяльність, розвивають уяву. Використовуючи найпоширеніші методи навчання, письмовий контроль засвоєння навчального матеріалу студентами, викладач формально виконує свої безпосередні обов'язки, але насправді такий спосіб навчання не дає бажаного результату. Рівень підготовки та ефективність навчання залежить від взаємодії викладачів та студентів. І викладач, і студент у процесі навчання мають бути творчими.

На наш погляд, для правильного розвитку базових знань та економічного мислення доцільно відходити від звичного, сформульованого навчання, навчаючи студентів вирішувати певні завдання, а також використовувати нові методи щодо викладання фінансово-економічних дисциплін. Студент повинен самостійно вирішувати не лише завдання, поставлені викладачем, а й розумітися на реальних економічних процесах.

Зокрема, з метою вдосконалення методики викладання дидактичних матеріалів слід наголосити на необхідності впровадження технології читання лекцій у формі презентації. Лекції-презентації значно активізують увагу, інтерес студентів та навчальний процес загалом. Але тут знову виникає інша проблема: наповнення аудиторій інтерактивними технологіями, а ЗВО – сучасними бібліотеками з електронними базами наукових періодичних видань та навчальною літературою. Водночас якісне викладання фінансово-економічних дисциплін неможливе без запровадження самостійної творчої діяльності студентів.

На етапі глобалізації освітнього середовища методика викладання фінансово-економічних дисциплін має враховувати такі напрями: наочна демонстрація ролі економічної теорії як основи ефективної практики; наявність суперечливих положень в теоретичному курсі; виклад економічного та теоретичного матеріалу з упором на послідовність та творчий підхід до справи; широке включення статистики; аргументи та докази мають відігравати особливу роль у викладанні фінансових та економічних дисциплін; навчальний процес з фінансово-економічних дисциплін повинен бути заснований на активних

інтерактивних методах навчання: дослідженнях, ділових іграх, кейс-методах; співвідношення традиційних та імітаційних методів навчання з урахуванням державної та регіональної специфіки економіки.

На наш погляд, доцільно запровадити творчу складову в методіку викладання фінансово-економічних дисциплін. Необхідно переходити від стандартних завдань до прогресивнішого типу, поступово збільшуючи вплив певних факторів на типове завдання, і необхідно наближатися до реальних умов, тому що студент повинен навчитися розуміти не лише моделювані, але й реальні економічні ситуації. Використання навчальної літератури може мати більший ефект, якщо за певних умов Інтернет активно впроваджуватиметься у навчальний процес як джерело додаткових інтерактивних курсів.

Тому сьогодні методика викладання фінансово-економічних дисциплін має бути орієнтована на вирішення економічних завдань шляхом налагодження комунікації студент-викладач; можливість їх побудови в рамках моделювання економічного процесу викладачами, що ефективно впливатиме на формування високого професійного рівня підготовки студентів. Це «сприяє всебічному розвитку освіти, інтелектуальних здібностей, творчого мислення, уяви, ділових та моральних якостей, що є необхідною передумовою формування професійної культури майбутніх економістів» [25, с. 180].

Викладання фінансово-економічних дисциплін у вищій школі має бути орієнтоване на розвиток спеціаліста, здатного розвивати наукову та економічну сферу діяльності. В умовах університетської освіти можна отримати якісно новий рівень освіти, створити оптимальні організаційні, освітні, наукові та методичні умови для формування полікультурної, гуманної та моральної, творчо розвиненої, інтелектуальної, конкурентоспроможної, цілісної особистості з високими професійними показниками.

У методиці викладання фінансово-економічних дисциплін дуже важливо створювати життєві ситуації та аналогії за допомогою життєвих, навчальних та практичних завдань. Цей метод пояснення матеріалу студентам є додатковою підтримкою для розуміння та запам'ятовування інформації. Допоміжні слова –

це слово або кілька слів у тексті, що відображають суть теми дослідження, визначають її основну ідею. Використовуючи логічні ланцюжки у довідниках з економічних дисциплін, можна розширити причинно-наслідкові зв'язки економічних процесів, тобто розглянути шлях від проблеми до її вирішення.

Вивчення реального стану педагогічного процесу, і особливо методики викладання фінансово-економічних дисциплін, показало, що економічна теорія часто відрізняється від економічної практики майбутніх фахівців, а в навчальному процесі переважно використовуються традиційні форми та методи навчання. Удосконалення навчання, посилення його практичної спрямованості потребує використання таких форм, методів та засобів навчання, які б дозволили максимально підвищити пізнавальну активність майбутніх економістів та задовольнили поточні потреби роботодавців. Отже, методика викладання економічних та фінансових дисциплін передбачає актуалізацію навчальних програм, зокрема змісту навчальних матеріалів, які розкривають сучасні аспекти економічного розвитку.

Методика викладання фінансово-економічних дисциплін має ґрунтуватися на всебічному аналізі теоретичних закономірностей у різних галузях, а не на простому викладі поточної ситуації чи вивченні нормативних актів. Компетентність спеціаліста характеризується вмінням ефективно застосовувати у своїй професійній діяльності знання та навички, здобуті у ЗВО, для самостійного вирішення конкретних професійних завдань. Сучасні вимоги роботодавців вимагають формування професійних компетенцій для швидкого вирішення конкретних завдань. Тому при навчанні дисциплін економічного циклу акцент повинен бути зроблений на використанні методів, що сприяють розвитку навичок якісної та кількісної оцінки економічних процесів та явищ на основі збору, аналізу та обробки даних відповідно до завдань, а також їх змістовної інтерпретації. Також необхідно посилити економіко-математичний компонент підготовки студентів економічних дисциплін, насамперед математичних одиниць, що дозволить розраховувати соціально-економічні

показники на основі стандартних методик та чинних нормативів, будувати типові теоретичні та економічні моделі.

Важливо розуміти, що методика викладання фінансово-економічних дисциплін має базуватися на міждисциплінарному підході, оскільки в межах однієї дисципліни зазвичай неможливо вирішити практичну задачу в цілому, хоча кожна дисципліна сприяє прийняттю рішень. Зближення якісних дисциплін і системного викладання досягається завдяки міжпредметним зв'язкам. Гнучкість і варіативність навчання в сучасних умовах забезпечується переходом на модульний принцип побудови навчальних програм [30, с. 11].

Викладач фінансово-економічних дисциплін має усунути внутрішні перешкоди для творчого самовираження. Необхідно забезпечити активне залучення студентів до творчої дослідницької діяльності шляхом вирішення завдань, що ведуть до генерації нових знань, створення інтелектуального продукту. Педагог повинен заохочувати нестандартні способи вирішення завдань, спонукати студентів до самостійного пошуку. Під час навчання викладач повинен враховувати інтереси, погляди та настанови всіх учасників навчального процесу, своєчасно звертати увагу та локалізувати всі відмінності, суперечки, будувати навчання на засадах паритету та співпраці. Завжди слід враховувати, що конфлікти думок та гострі дискусії знижують інтерес студентів до вивчення дисципліни та перешкоджають ефективному навчанню. При цьому необхідно подати студента як центральну фігуру освітнього процесу, маючи на увазі: облік індивідуальних здібностей та особливостей кожного студента; приведення змісту навчального матеріалу у відповідність до потреб, інтересів та потреб студентів; надання студентам права вибору найбільш підходящої для них форми навчання; даючи студентам можливість навчатися в індивідуальному темпі.

Процеси, що відбуваються в суспільстві та економіці, призвели до зміни характеру науково-педагогічної діяльності викладачів. Основною характеристикою сучасної освіти в університеті є поява нових функцій

міжпрофесійного характеру та актуалізація компетентностей, що забезпечують реалізацію творчого потенціалу кожного студента.

На жаль, надмірний виклад теоретичного матеріалу в методиці викладання фінансово-економічних дисциплін є наслідком того, що сам викладач іноді має досить загальне уявлення про практичні інновації. Є два шляхи вирішення цієї проблеми. Перш за все, викладач повинен інтенсивно займатися інноваційною самоосвітою. Другий спосіб пов'язаний з тим, що більшість студентів поєднують навчання в університеті з роботою. У зв'язку з цим дуже важливим є взаємодія викладача з учнями, які мають практичний досвід. Виклад теорії економічних процесів не повинен супроводжуватися простими прикладами з практики.

Досвід використання практико-орієнтованого підходу та активних методів групової взаємодії як засобу активізації пізнавальної діяльності, інформування практичного досвіду, є універсальним для організації навчального процесу не тільки за фінансово-економічними, а й за іншими спеціальностями.

Реалізація компетентнісного підходу при формуванні інноваційної освітньої та наукової діяльності призводить до мотивації студентів до якісної освіти, оскільки посилює індивідуалізацію навчання, залучаючи студентів до самостійної навчальної та дослідницької діяльності, беручи на себе особисту відповідальність за результати навчання. Можливе створення індивідуальної освітньої траєкторії та, при необхідності, її подальше коригування. Цього можна досягти різними способами. Наприклад, можна адаптувати інформаційну та логічну структуру дисципліни до рівня підготовки студента. Особливо великі можливості мають мультимедійні підручники, у яких матеріал представлений на різних рівнях складності. Великий потенціал для індивідуалізації та диференціації навчання представлений завданнями для самостійної роботи студентів, які передбачають можливість відбору та необхідність самостійного прийняття рішень. Компетентність інновації встановлюється, якщо викладачу вдається показати багатомірність більшості економічних процесів.

3.2. Напрями адаптації зарубіжного досвіду щодо удосконалення методики викладання фінансово-економічних дисциплін

В умовах глобалізації освітньої діяльності пріоритет віддається технологіям та методам навчання, які спрямовані на: розвиток особистості, її здатності до інновацій; оновлення змісту освіти за рахунок інтеграції знань, здобутих при вивченні суміжних дисциплін, та створення передумов для проблемного навчання; навчання на блок-модульній основі; зміцнення навчального матеріалу; збільшення міжкультурної інформації у освітньому середовищі; спрямованість на розвиток мислення і пізнавальних здібностей студентів; оновлення навчальних програм з більш широким та детальним розкриттям цілей, завдань, методів навчання відповідно до моделі європейських навчальних програм; включення нових розділів та тем, пов'язаних з поточними проблемами; оптимізація навчального процесу з метою досягнення не лише якісних знань, навичок та умінь, а й розвитку професійного та творчого досвіду; перенесення акценту з освітнього процесу на процес підготовки майбутніх спеціалістів, засвоєння їх знань та досвіду під керівництвом викладачів.

Реалізація програми міжнародного співробітництва університетів за умов глобалізації освітньої діяльності дозволила вітчизняним університетам підняти рівень методики викладання економічних циклів та організації навчально-методичної роботи. Зокрема, прогресу було досягнуто за такими напрямами освіти:

- перенесення акценту на самостійну роботу студентів: в тому числі в інтернеті, виконання самостійних письмових завдань і науково-дослідних робіт на основі розроблених навчально-методичних посібників та інших матеріалів (робота з базами даних, написання тез наукових статей, доповідей, створення імітаційних моделей, розробка проектів, написання аналітичних звітів);

- залучення інформаційних комп'ютерних систем та мережі Інтернет процесі навчання, пошук статистичної інформації, матеріалів електронних бібліотек; робота з навчальними комп'ютерними системами;

- розробка методів викладання для магістрів. У зарубіжних закладах вищої освіти вважається очевидним, що магістерські курси повинні відрізнятися від бакалаврських курсів не тільки змістом, але й методично. Зміцнилося розуміння того, що на відміну від ступеня вищої освіти бакалавра, де представлені базові знання, в магістратурі навчання має будуватися навколо проблемних розділів науки, тобто зміщення акцента до форм і методів роботи дослідницького характеру, що сприяє розвитку незалежного мислення.

Перехід на нові форми навчання призвів до перегляду форм оцінки роботи студентів. Відбувся перехід на модульну систему знань, що дало можливість збільшити інтенсивність навчання; з'явилася накопичувальна система контролю знань, яка не дозволяє студенту розслабитися під час курсу навчальної дисципліни.

Розвиток матеріально-технічного забезпечення університетів, в першу чергу за рахунок міжнародних проектів, дозволив не тільки значно поліпшити матеріальну базу навчального процесу, але й вдосконалити та запровадити нові освітні технології. Відтак, найбільш традиційна форма навчання - лекції - стала набагато різноманітнішою завдяки використанню мультимедійних інструментів навчання. Викладачі отримали можливість не витратити час на диктування основних положень лекцій, складання схем і виписування довгих математичних формул.

Для виявлення ефективних методів викладання фінансово-економічних дисциплін розглянемо успішний досвід використання зарубіжних методів на прикладі відомого американського університету Джорджії, де методика викладання вважається дуже ефективною. В університеті Джорджії навчання, як і в вітчизняних закладах вищої освіти, включає лекційні матеріали і практичні заняття у вигляді семінарів. Семінари проводяться у вигляді дискусій, на основі яких студенти вирішують з конкретну проблему, яку вони активно обґрунтовують на занятті. Система західної освіти влаштована таким чином, що викладачі зобов'язані проводити практичні заняття у вигляді кейсів, за допомогою яких студентам доведеться розуміти, як вони зможуть застосувати

отримані знання на практиці. Викладач завжди повинен зазначати про онлайн-ресурси, які містять корисну інформацію про курс та мати високий рівень знань зі свого предмета, знати останні новини, приклади, які спростять процес сприйняття інформації для студентів. Методика викладання дисциплін економічного циклу повинна забезпечити повну участь всіх присутніх студентів, наприклад, якщо практичне заняття проводиться великими групами, то воно ділиться на підгрупи, кожна з яких буде займатися вирішенням завдань. В результаті цієї методики всі будуть включені в навчальний процес і будуть зацікавлені в ньому. Особлива увага в університеті Джорджії приділяється розгляду минулих екзаменаційних завдань та їх рішень, що дозволяє студентам чітко зрозуміти, де вони допущені помилки, і як правильно вирішити завдання. Основними елементами успіху методики викладання в університеті Джорджії є ефективний зворотний зв'язок від студентів [59, с. 122].

Порівнюючи діяльність університетів Європи і США, щодо можливостей дистанційного викладання фінансово-економічних дисциплін, можна зробити висновок, що основна відмінність їх розвитку полягає в тому, що перша спочатку була орієнтована на новітні освітні технології, друга - надбудова над традиційною освітою. Дистанційна вища освіта в США, Канаді, Західній Європі є найбільш розвиненою в світі. Однак найважливішими проблемами європейської та американської дистанційної освіти є: проблеми, пов'язані з оцінкою якості освітніх програм, курсів; проблеми із захистом авторських прав розробників навчальних електронних матеріалів [55, с. 336].

Сучасний рівень розвитку дистанційної вищої освіти в світі в контексті викладання фінансово-економічних дисциплін характеризується наступними особливостями:

- збільшення кількості впроваджених технологій дистанційного навчання на основі використання глобального інтернету та електронних освітніх середовищ;

- збільшення кількості курсів, що викладаються дистанційно, щорічне збільшення кількості онлайн-університетів;

- технології дистанційного навчання стають все більш і більш орієнтованими на студентів, їх потреби і темп життя;

- розширення ринку дистанційних освітніх послуг розвинених країн світу обумовлено їх експортом в інші розвинені країни і країни, що розвиваються, а також попитом на дистанційну освіту на внутрішньому ринку;

- дистанційна освіта є потужною і перспективною галуззю економіки постіндустріального суспільства;

- дистанційні освітні технології найближчого майбутнього будуть орієнтовані на використання мобільних пристроїв (смартфони, планшетні комп'ютери), що дозволить нам говорити про розвиток мобільного дистанційного навчання.

Готовність викладачів використовувати зарубіжний досвід викладання фінансово-економічних дисциплін, полягає в інформуванні про можливості і доцільність його використання, з одного боку, і в усвідомленні необхідності постійного вдосконалення власної кваліфікації, своєчасного поповнення знань в області педагогіки, методів з іншого. Вихід економічної, політичної, культурної, освітньої діяльності за межі окремої національної держави, розвиток академічної мобільності студентів, інтеграційні процеси європейських освітніх систем актуалізували використання зарубіжного досвіду у викладанні фінансово-економічних дисциплін у вітчизняних університетах. Відтак вибір технологій навчання повинен відбуватися в залежності від: майбутньої спеціальності студентів; складу груп. Враховується кількість студентів, однорідність або неоднорідність існуючих знань, якість попередньої підготовки, сильні і слабкі сторони студентів при засвоєнні знань, початковий рівень підготовки; специфічні навички та здібності, які студенти повинні опанувати.

Організаційно-педагогічні умови методики викладання фінансово-економічних дисциплін передбачають: інтенсифікацію навчального процесу шляхом розробки та впровадження дидактично цілісної системи міждисциплінарної інтеграції; структурування змісту навчання на блок-модульній основі та внесення коректив до навчальних програм і програм з більш

широким і детальним розкриттям цілей, завдань, методів навчання. Встановлення зв'язків у викладанні фінансово-економічних дисциплін зі спеціальними та іншими дисциплінами підвищує можливості у формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців, з одного боку, та формуванні спеціальних якостей з іншого [16, с. 24].

Ми пропонуємо розглянути досвід запозичення перспективних елементів зарубіжних країн щодо викладання фінансово-економічних дисциплін: проведення заходів міжнародного формату - форумів, конференцій, семінарів, майстер-класів із запрошенням іноземних фахівців; проведення спільних наукових досліджень, розробка нових педагогічних технологій; розробка методичних рекомендацій, підручників, спеціальних посібників на основі передових технологій; підвищена увага з боку адміністрації університетів до формування кадрового потенціалу нового рівня інноваційних викладачів, які прагнуть до постійної самоосвіти.

Відтак, як в європейській системі освіти, так і у вітчизняній визначено тенденцію переходу від інформативних до активних методів і форм навчання з включенням елементів проблеми, дослідницького пошуку, з широким використанням резервів самостійної роботи студентів як в аудиторії, так і за її межами. Необхідність більш інтенсивного використання творчих та інтелектуальних потенціалів членів суспільства як передумови його прогресу призводить до об'єктивного завдання цілеспрямованого вивчення, адаптації та використання потенціалу зарубіжних освітніх систем для розвитку всіх аспектів і здібностей, як окремого студента, так і суспільства в цілому.

Закордонні навчальні заклади орієнтовані на такі основні методи викладання фінансово-економічних дисциплін: моделювання з допомогою інформаційних технологій, пошукові проекти, які наближені до професійного середовища. Американські університети при розробці своїх навчальних програм мають досить сильний академічний ухил, майже половину навчального часу займає метод case-study – метод навчання з використанням кейсів. Вперше він був використаний у США в Школі бізнесу Гарвардського університету.

Метод case-study - це метод розгляду складного організаційного, економічного або управлінського завдання, близького до реальної дійсності. Студенти стикаються з кількома питаннями, які стимулюють активний пошук раціональних рішень з урахуванням набутих навичок і умінь, в результаті чого активізується професійні навички. Такий метод Гарвардської бізнес-школи є невід'ємною частиною навчання. Кожен студент Гарварду або будь-якої іншої бізнес-школи вивчає сотні випадків під час навчання. Очевидно, що використання бізнес-кейсів при викладанні фінансово-економічних дисциплін стимулює професійні навички прийняття рішень в нетипових практичних ситуаціях (табл. 3.1).

Семінари з використанням кейс-технологій пропонують шляхи вирішення практичних освітніх, наукових або професійних проблем. Специфіка цієї технології полягає в створенні кейсу і розробці методики його використання в навчальному процесі. Основними принципами представлення інформації в кейс-методах є простота і доступність змісту, ясність думки, точність фактів, тверджень і формулювань.

Таблиця 3.1

Структура кейс-метода [41]

Метод, інтегрований в кейс-метод	Характеристика його функції в кейс-методі
Моделювання	Побудова ситуаційної моделі
Системний аналіз	Системна презентація та аналіз ситуації
Уявний експеримент	Спосіб отримання знання про ситуацію
Проблемний метод	Уявлення про проблему, що лежить в основі ситуації
Метод класифікації	Створення впорядкованих переліків властивостей, сторін, складових ситуації
Ігрові методи	Презентація поведінкових варіантів ситуації
«Мозковий штурм»	Генерування уявлень про ситуацію
Дискусія	Обмін думками щодо проблеми та шляхів її вирішення

Серед основних педагогічних підходів до підготовки майбутніх фахівців із фінансів та економіки у закладах вищої освіти США можна виділити: «Chalk and Talk (навчання здійснюється у формі лекцій); професійний підхід Proficiency

Approach (метод передбачає використання проблемних ситуацій при навчанні основних економічних концепцій з метою досягнення піку економічної грамотності майбутніх фахівців); письмовий інтенсив Writing intensive (педагогічний підхід, що передбачає об'єднання письмових робіт з метою залучення майбутніх спеціалістів-економістів до більш детального та глибокого вивчення матеріалу); ARCS (мотиваційно-педагогічний підхід, забезпечує оптимізацію елементів мотивації для вдосконалення навчання)» [61, с. 2] (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Порівняльний аналіз специфіки підготовки фахівців з економіки та фінансів США, Канади та України*

Особливості освіти	США	Канада	Україна
Педагогічні підходи	Традиційний (Chalk and Talk); професійний (Proficiency Approach); проблемний (Peakonomics); письмово-інтегрований (Writing intensive); мотиваційний (ARCS); бізнес-освітній, дослідницький	Міждисциплінарна інтеграція, інтернаціоналізація, економічна спрямованість, практична орієнтованість; традиційно-інноваційний.	Міждисциплінарний, європейсько-інтеграційний, квазіпрофесійний, національно спрямований
Курси	Обов'язкові (історія, філософія, політологія, література, етика бізнесу); для всіх спеціальностей – підприємництво, бізнес-освіта; за вибором студента	Обов'язкові (в залежності від спеціальності); додаткові; вибіркові, вузькоспеціалізовані	Обов'язкові, вибіркові
Складові професійної компетентності	Бізнес-етична, математична, дослідницька, інформаційно-комп'ютерна	Технологічна, фахова, математична, загальнокультурна, міжкомунікаційна, інформаційно-комп'ютерна	Інтегральна, загальні, спеціальні

* Складено автором самостійно.

В Австрії основними формами організації діяльності студентів в контексті викладання фінансово-економічних дисциплін є: лекції, консультативні заняття,

семінари для малих груп, дискусії, практичні заняття, написання рефератів. Серед інтерактивних методів навчання перевага надається моделюванню, рольовим та дидактичним іграм. Прогресивні зміни в організації навчального процесу в австрійських університах передбачають роботу студентів в індивідуальних малих групах, тренінги. Для австрійських університетів важливим є метод аналізу ситуацій, який передбачає дослідження проблеми, перенесення її на проект та розробка. Для цього використовуються такі навчальні педагогічні технології, як бесіда, мозковий штурм, дискусії, дослідницькі завдання.

Вітчизняні науковці, аналізуючи процес навчання економічних дисциплін у європейських навчальних закладах, визначають його специфіку: активне впровадження інформаційних технологій; забезпечення індивідуалізації, доступності та якості освіти; тенденція до збільшення прикладної складової при підготовці майбутніх економістів; перехід на індивідуально-групові методи навчання з використанням дистанційних та інформаційних технологій; дуальний підхід як дуальна система навчання, що поєднує професійну діяльність студентів на підприємстві та навчання в закладах вищої освіти.

Висновки до розділу 3

На підставі аналізу проблем та шляхів удосконалення методики викладання фінансово-економічних дисциплін в умовах глобалізації освітньої діяльності можна зробити такі висновки.

Сьогодні актуальними проблемами викладання фінансово-економічних дисциплін є: проблема інтеграції світової системи економічних знань, актуалізація методів, інструментів та форм навчання, розробка та застосування нових освітніх технологій у навчальному процесі, одночасне формування професійних компетенцій за окремими спеціальностями та загальним компетенціям.

Методика викладання фінансово-економічних дисциплін має бути спрямована на вирішення економічних завдань шляхом налагодження комунікації студент-викладач; можливість побудови їх у рамках моделювання економічного процесу, що ефективно впливатиме на формування високого професійного рівня навичок студентів, що сприятиме всебічній освіті, інтелектуальним здібностям, творчому мисленню, уяві, діловим та моральним якостям.

Результати дослідження специфіки викладання фінансово-економічних дисциплін у США та Канаді свідчать про міждисциплінарну інтеграцію; навички комп'ютерної грамотності; професійний розвиток; управлінська спрямованість навчального процесу; комбінована модель навчання; профільне навчання із обов'язковим вивченням окремих дисциплін (Канада). Методи навчання орієнтовані на практичне навчання із застосуванням інноваційних методів навчання, включаючи моделювання ситуацій.

Готовність викладачів використовувати зарубіжний досвід викладання фінансово-економічних дисциплін полягає у тому, щоб інформувати про можливості та доцільність його використання, з одного боку, та розуміти необхідність постійного підвищення своєї кваліфікації, своєчасного поповнення знань з педагогіки. Вихід економічної, політичної, культурної, освітньої діяльності за межі національної держави, розвиток академічної мобільності студентів, інтеграційні процеси європейських освітніх систем актуалізували використання зарубіжного досвіду у викладанні фінансово-економічних дисциплін у вітчизняних університетах.

ВИСНОВКИ

На основі дослідження теоретичних засад та шляхів вдосконалення методики викладання фінансово-економічних дисциплін в умовах глобалізації освітньої діяльності можна зробити такі висновки.

Методика - це галузь педагогічної науки, що вивчає закономірності викладання певного предмета. Методологія – це не лише наука та навчальна дисципліна, а й реальний важіль для розуміння сучасної економічної реальності. Основною відмінністю методики викладання фінансово-економічних дисциплін є тісний зв'язок освіти з економічним життям суспільства. У методиці викладання фінансово-економічних наук є два моменти: теоретична спрямованість навчання та методика навчання. Спрямованість навчання визначається характером науки, що викладається, її важливістю та можливістю практичного використання в інтересах суспільства, теоретичним рівнем викладання, а також ступенем теоретичної компетентності та світоглядних переконань викладачів. Методика навчання повинна передбачати педагогічні прийоми, за допомогою яких можна донести до студента теоретичний зміст науки, що вивчається.

Якісною основою методики навчання мають бути методи навчання, що розвивають критичне мислення та здатність студентів до саморозвитку. До вибору таких методів потрібно підходити по-різному. При використанні будь-якого методу необхідно виміряти очікуваний результат часу і сил. Відмовлятися від традиційних методів недоцільно, але і зловживати їх частим використанням також не рекомендується. Використання будь-якої методики має ґрунтуватися на демократичних цінностях та бути особистісно орієнтованим, перевагу слід віддавати методам, які мають особливо значний вплив на формування особистості кожного студента.

Поява інтерактивних методів у викладанні фінансово-економічних дисциплін є наслідком необхідності ефективної взаємодії у колективі з метою швидкого здобуття нових знань та створення атмосфери співробітництва. Інтерактивний метод передбачає спільну роботу та участь усіх учасників

освітнього процесу. З погляду методики викладання фінансово-економічних дисциплін саме методи інтерактивного навчання забезпечують всебічну взаємодію всіх учасників освітнього процесу. У педагогічній теорії та практиці розрізняють такі форми інтерактивного навчання: ігрове (рольове, ситуаційні та ділові ігри тощо); тренінгове (рефлексивне, соціально-психологічне та ін.); дискусійне (кейс-метод, аналіз ситуації, групове обговорення, дебати); креативне (мозковий штурм); евристичне (дослідження, конкурси); проєктувальне (проєкти, моделювання, конструювання); прогнозне; інформаційно-комп'ютерне.

У вітчизняних закладах вищої освіти можна виділити три основні групи методів навчання: традиційні, інноваційні, інформаційно-комунікативні. Традиційна педагогіка пов'язана з заняттям у аудиторії. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у методиці викладання економічних дисциплін допомагає студентам оптимізувати зміст навчання, удосконалювати форми та методи навчального процесу, забезпечувати високий науково-методичний рівень навчання, використовувати індивідуальний підхід до навчання, покращити якість навчання та ефективність. Інтерактивні методи навчання створюють нові можливості для організації навчального процесу; стають інтелектуальним ядром інформатизації сучасного суспільства. Викладання фінансово-економічних дисциплін в сучасній вищій освіті має ґрунтуватися на комплексі технологій та інструментів педагогічної діяльності, орієнтованої не лише на знання, а й на дослідницьку, пізнавальну діяльність.

Викладання фінансово-економічних дисциплін студентам економічних та неекономічних спеціальностей має свої особливості. Студенти економічних та неекономічних спеціальностей по-різному уявляють собі економічні процеси у суспільстві та їх роль в економічному житті суспільства. Специфіка навчання відбивається по всьому освітньому процесі, що пояснюється різницею у компетенціях, які мають формуватися у студентів. Відмінності є по всьому ланцюжку: мета – завдання – лекції – семінарські заняття – самостійна робота. Викладення матеріалу на лекціях та закріплення його на семінарах та в процесі

самостійної роботи має сприяти формуванню професійних якостей майбутнього спеціаліста з урахуванням специфіки його професії.

Сучасна теорія та методика навчання в результаті освітнього процесу розглядають сукупність компетенцій. Компетентність виражає те, що студент повинен знати, розуміти, знати і які навички він повинен мати, щоб успішно виконувати професійну діяльність. У науковому та практичному сенсі компетентність розглядається як здатність та готовність студентів мобілізувати власні знання у професійній діяльності, навички, набуті у процесі навчання. Найважливішою складовою професійної компетентності економіста та фінансиста є економічна думка – основа формування професійних навичок. Сучасна освіта повинна базуватися на наборі технологій і засобів навчання діяльності, орієнтованих на пошукову, пізнавальну діяльність студентів. Ці технології включають активні та інтерактивні технології; гнучкі, інтенсивні, модульні освітні програми, що забезпечують освітню мобільність; освітні технології через включення в дослідження і розробки; технології навігації та репетиторської підтримки студентів; освітні ресурси з віддаленим доступом через інтернет; освітніх середовищ, які сприяють особистісному та професійному зростанню.

Однією з основних причин нерозвиненості вітчизняної методики викладання фінансово-економічних дисциплін є те, що велика увага нашої науки звертається до минулого. Розвиток підсистем, здатних підняти вітчизняну економічну науку на новий рівень, який повинен починатися зі спеціалізованої освіти на рівні середньої школи і закладів вищої освіти. З цією метою ми пропонуємо використовувати практичні кейси для вирішення фінансово-економічних проблем на основі діяльності реальних організацій; викладання фінансово-економічних дисциплін на основі використання комп'ютерних технологій та технологій обробки інформації. Методика викладання фінансово-економічних дисциплін має ґрунтуватися на всебічному аналізі теоретичних закономірностей у різних галузях, а не на простому викладі поточної ситуації чи вивченні нормативних актів. Викладання дисциплін бізнес-циклу має бути

орієнтоване на використання методів, що покращують формування навичок якісної та кількісної оцінки економічних процесів та явищ на основі збору, аналізу та обробки даних відповідно до поставленого завдання, а також їх змістовна інтерпретація. Необхідно також посилити економіко-математичну складову підготовки студентів економічних дисциплін, перш за все, інструментально-математичний блок, який дозволить на основі стандартних методів і чинної нормативної бази розрахувати соціально-економічні показники, побудувати стандартні теоретичні та економічні моделі.

Закордонні заклади вищої освіти орієнтовані на такі основні методи викладання фінансово-економічних дисциплін: моделювання з допомогою інформаційних технологій, пошукові проекти, які наближені до професійного середовища. Американські університети при розробці своїх навчальних програм мають досить сильний академічний ухил, майже половину навчального часу займає метод case-study – метод навчання з використанням кейсів. Серед основних педагогічних підходів до підготовки майбутніх фахівців із фінансів та економіки у закладах вищої освіти США можна виділити: «Chalk and Talk (навчання здійснюється у формі лекцій); професійний підхід Proficiency Approach (метод передбачає використання проблемних ситуацій при навчанні основних економічних концепцій з метою досягнення піку економічної грамотності майбутніх фахівців); письмовий інтенсив Writing intensive (педагогічний підхід, що передбачає об'єднання письмових робіт з метою залучення майбутніх спеціалістів-економістів до більш детального та глибокого вивчення матеріалу); ARCS (мотиваційно-педагогічний підхід, забезпечує оптимізацію елементів мотивації для вдосконалення навчання)»

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адонін С. В. Сучасні методи викладання з використанням інформаційних технологій. Ефективна економіка. 2021. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2021_4_31
2. Ануфрієва О. Л. Використання Eduscum у викладанні економічних дисциплін. Вісник післядипломної освіти. Серія : Соціальні та поведінкові науки. 2021. Вип. 15. С. 126-146.
3. Бобрикова Ю. Використання інноваційних методів та технологій під час викладання економічних дисциплін у процесі професійної підготовки майбутніх інженерів-педагогів. Адаптивне управління: теорія і практика. Педагогіка. 2020. Вип. 8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/adupped_2020_8_10.
4. Бодненко Д. Формування інформатичної компетентності майбутніх фінансистів під час вивчення дисципліни "Економетрика". Освітологічний дискурс. 2018. № 1-2. С. 325-340.
5. Бугрова О. О. Залучення студентів до участі в дослідницьких процесах під час вивчення економічних дисциплін. Наукові записки НаУКМА. Економічні науки. 2021. Т. 6, вип. 1. С. 34-39.
6. Булавина О. А. Особистісний потенціал підприємницької діяльності: формування економічного мислення та комерційного інтелекту в умовах навчальної дисципліни "Психологія підприємницької діяльності". Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Психологія. 2020. Вип. 11. С. 107-114.
7. Бурко К. В. Інноваційні технології навчання у підготовці фахівців з бухгалтерського обліку. Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». 2018. № 5. Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2018/161.pdf
8. Бурлаєнко Т. І. Використання ігрових форм навчання (практичний аспект) для формування економічної компетентності майбутніх менеджерів на прикладі дисципліни "Фінансовий менеджмент". Науковий вісник УМО. Серія :

Економіка та управління. 2016. Вип. 2. URL:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvumo_2016_2_5.

9. Ватаманюк О. З. Сучасне розуміння змісту навчальної дисципліни "Бізнес-економіка". Економічна теорія та право. 2020. № 1. С. 181-183.
10. Верескля М. Р. Інтерактивні методи викладання економічних дисциплін у вищій школі. Соціально-гуманітарний вісник. 2018. Вип. 22. С. 20-21.
11. Воєвідко Л. Формування педагогічної майстерності у здобувачів вищої освіти шляхом реалізації предметних (фахових) компетентностей. Педагогічна освіта: теорія і практика. 2019. Вип. 27. С. 167-174.
12. Гаврюшенко Г. В. Інноваційні підходи до викладання дисципліни "основи економіки" студентам, які навчаються за спеціальністю "Середня освіта (Географія)". Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Географічні науки. 2018. Вип. 9. С. 39-44.
13. Гайдаржийська О. М. Методика викладання фінансових дисциплін. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. 2019. Вип. 33. С. 189-193.
14. Галушак І. Є. Професійна мотивація майбутніх економістів у процесі вивчення правових дисциплін/ Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Сер. : Педагогічні науки. 2017. Вип. 3. С. 213-219.
15. Головенкін В. П. Педагогіка вищої школи: підручник. Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, 2019. 290 с.
16. Дистанційне навчання в умовах карантину: досвід та перспективи. Аналітико-методичні матеріали / кол. автор. ; за заг. ред. О.М.Топузова ; укл. М.В.Головка. Київ : Педагогічна думка, 2021. 192 с.
17. Добровольська Н. В. Особливості методики викладання дисципліни "Імітаційне моделювання економічних систем". Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2016. Вип. 46. С. 170-174.

18. Екстрене дистанційне навчання в Україні: Монографія / За ред. В.М. Кухаренка, В.В. Бондаренка Харків: Вид-во КП «Міська друкарня», 2020. 409 с.
19. Зайцева О. І. Модернізація освітніх технологій викладання аналітичних дисциплін, менеджменту та маркетингу в контексті трендів цифрової економіки. Науковий вісник Льотної академії. Серія : Економіка, менеджмент та право. 2021. Вип. 3-4. С. 108-116.
20. Закон України «Про вищу освіту» (від 01.07.2014 №1556-VII). Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
21. Інститут освітньої аналітики. Результати моніторингових досліджень. 2021. URL: <https://iea.gov.ua/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/rezultati-monitoringovih-doslidzhen/>
22. Калашнікова Л. М., Жерновникова О.А. Педагогіка вищої школи у схемах і таблицях : навчальний посібник. Харків, 2016. 260 с.
23. Калінська О. П. Традиційні і нетрадиційні форми організації методичної роботи кафедри як умова розвитку педагогічної майстерності викладача економічних дисциплін в освітньому закладі. Молодий вчений. 2017. № 11. С. 319-324.
24. Каплінський В. В. Методика викладання у вищій школі: Навчальний посібник. Вінниця: ТОВ «Ніланд ЛТД», 2015. 224 с.
25. Карпенко М. І. Проблема професійного вигорання викладачів вищої школи та методи його профілактики/ Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. 2021. № 2(1). С. 179-191.
26. Комліченко О. Використання інформаційно-комунікаційних технологій при викладанні економічних дисциплін в умовах дистанційного навчання. Імідж сучасного педагога. 2021. № 4. С. 47-52.
27. Коновалова Л. Тенденції модернізації освітнього процесу викладання економічних дисциплін та вдосконалення методики навчання фармакоекономіки майбутніх провізорів. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2018. № 5. С. 112-119.

28. Лебедик Л.В., Стрельников М.В. Сучасні технології навчання і методики викладання дисциплін : Навчально-методичний посібник для слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти. Полтава: АСМІ, 2020. 303 с.
29. Лемішовська О. Удосконалення фахових компетентностей у процесі підготовки викладачів обліково-економічних дисциплін з використанням інноваційних педагогічних технологій. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2020. № 3-4. С. 77-91.
30. Лукичова Н. С. Розвиток ключових компетентностей та навичок XXI століття крізь призму STEM-освіти. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2021. № 2. С. 48-51.
31. Лунячек В. Компетентнісний підхід як методологія професійного розвитку працівника освіти. Нова педагогічна думка. 2020. № 2. С. 37-45.
32. Малихін О.В., Павленко І.Г., Лаврентьєва О.О., Матукова Г.І. Методика викладання у вищій школі : навчальний посібник. Київ: КНТ, 2014. 262 с.
33. Мальчикова Д.С., Карташова І.І. Методика викладання фахових природничих дисциплін у закладі вищої освіти: Навчальний зошит. Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2019. 100 с.
34. Межова О. В. Інноваційні методи викладання економічних дисциплін у сучасному коледжі. Соціум. Документ. Комунікація. Серія: Історичні науки. 2018. Вип. 5. С. 236-249.
35. Молдован О. О. Сучасні методологічні виклики теорії економічної безпеки держави як самостійної наукової дисципліни. Економіка та держава. 2021. № 7. С. 10-15.
36. Нагаєв В.М. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник. Х.: «Стильна типографія», 2019. 267 с.
37. Ортинський В. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 472 с.

38. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник / О.І. Федоренко, В.О. Тюріна, С.П. Гіренко, С.М. Бойко, М.О. Котелюх, П.Д. Червоний, О.В. Медведєва; за заг. ред. О.І. Федоренко. Харків : ФОП Бровін О.В., 2020. 240 с.
39. Педагогіка вищої школи : підручник / В. П. Головенкін; КПШ ім. Ігоря Сікорського. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : КПШ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 290 с.
40. Перцева Т. О., Конопкіна Л. І. Інтерактивні технології навчально-пізнавальної діяльності – інноваційні методики змішаного навчання. Медична освіта. 2018. № 4. С. 73–76.
41. Покудіна Л. С. Міждисциплінарні зв'язки як засіб ефективного викладання фінансово-економічних дисциплін. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Педагогіка. 2016. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2016_1_9
42. Понтох Г. Т Чи ефективне використання засобів електронного навчання для економічних дисциплін в умовах пандемії COVID 19?. Облік і фінанси. 2021. № 1. С. 115-121.
43. Прошкін В. В. Контроль навчальних досягнень з математичних дисциплін у майбутніх економістів. Освітологічний дискурс. 2016. № 1. С. 157-168.
44. Ратинська І. О. Формування професійної компетентності та професійної мобільності майбутніх операторів з обробки інформації та програмного забезпечення в професійного коледжу на основі використання інформаційних технологій під час вивчення дисципліни "Економіка". Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Педагогіка. 2017. Вип. 5. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2017_5_15.
45. Рядинська І. А. Інноваційні методи викладання при вивченні економічних дисциплін у закладах вищої освіти України. Бізнес Інформ. 2021. № 1. С. 134-138.
46. Стеблюк С. В. Квазіпрофесійні методи і завдання у процесі викладання економічних дисциплін в умовах коледжу. Науковий вісник Мукачівського

державного університету. Серія : Педагогіка та психологія. 2017. Вип. 1. С. 84-87.

47. Стеблюк С. В. Професійна компетентність майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності, її структура. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки. 2019. № 3. С. 238-243.

48. Теорія і методика викладання в вищій школі. Конспект лекцій з навчальної дисципліни : навч. посіб. КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад.: І. О. Казак. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. 116 с.

49. Тернов С. О. Методичні та організаційні проблеми викладання комп'ютерних дисциплін у закладах вищої освіти економічного профілю. Фізико-математична освіта. 2018. Вип. 2. С. 121-124.

50. Філатова Л. С. Педагогічна майстерність : навчальний посібник для здобувачів вищої освіти педагогічних університетів за спеціальностями 013 Початкова освіта; 016 Спеціальна освіта. Харків : ХНПУ, 2021. 90 с.

51. Ховрич М. О. Формування економічної культури майбутніх вчителів технологій при викладанні дисциплін електротехнічного профілю. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. 2017. Вип. 144. С. 311-313.

52. Шапран О. І., Новак О. М. Педагогіка вищої школи : навч.-метод. посіб. Переяслав-Хмельницький, 2018. 280 с.

53. Шатковська Г. І. Упровадження інноваційних технологій навчання та методів викладання із врахуванням передового національного та європейського досвіду. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Педагогічна. 2020. Вип. 26. С. 122-126.

54. Швай Р. І. Методика викладання у загальноосвітньому навчальному закладі: навчальний посібник. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2018. 112 с.

55. Шигун М. М. Професійна бухгалтерська освіта і кваліфікація: європейські орієнтири. Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Тернопіль: ТНЕУ. 2017. С. 335-337.
56. Ясінський А. М. Інтегроване заняття як ефективний засіб формування професійних компетентностей студентів ВНЗ в процесі викладання фундаментальних дисциплін на прикладі підготовки фахівців економічного профілю. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 3 : Фізика і математика у вищій і середній школі. 2017. Вип. 18. С. 122-131.
57. Varabash I. Practical issues of implementation of interactive teaching methods for developing foreign language communicative competence of applicants for higher education. Молодий вчений. 2020. № 5(1). С. 70-74.
58. Basiuk L. Use of Creative Teaching Methods as a Basis for the Future Specialist's Innovative Activity in High School. Professional education: methodology, theory and technologies. 2018. Vol. 8. С. 11-26.
59. Bondarchuk L., Iermak L., Podgurska T. (2018). Innovative methods and it technologies in the teaching of modern languages at the economic university (on the example of teaching ukrainian and polish languages as foreign). Scientific Journal of Polonia University, 28(3), 121-129. DOI:10.23856/2815.
60. Cook S., Elliott C. (2016) Innovations in Economics Education: An Introduction to Economic and Econometric Tools for Teaching and Learning. Cogent Economics & Finance. DOI: 10.1080/23322039.2016.1180038.
61. Elliott C., Neal D. (2016). Evaluating the use of lecture capture using a revealed preference approach. Active Learning in Higher Education, 17 (2), 1–14.
62. Kozlovska, L. (2017). Intergration language courses in vocational training of economists. Scientific Journal of Polonia University, 22(3), 76-83.
63. Nemchenko V. Information technologies in the use of innovative teaching methods - as a tool for socio-economic development/ Економіка харчової промисловості. -2021. Т. 13, Вип. 2. С. 105-111.

64. Nilufar Fayzullaeva, Muborak Makhkamova. (2020). Methods Of Enhancing The Perception Of Educational Material In The Process Of Teaching Economic Disciplines. International journal of scientific & technology research Volume 9.
65. Zagoruiko L. Polish experience of usage innovative methods of teaching foreign languages. Studies in comparative education. 2017. № 1. C. 57-62.